

1/2001

SOTSIAALTÖÖ

Eessõna

SISUKORD

Et hing poleks paelaga kaelas

Kõik, kes tegelevad endast nõrgematega - olgu siis vanast väetite või noorest nõdrukestega - väärivad praegu tõelist imetlust. Seda, et sotsiaaltöö tähendab habraste aadlidaamide liuglemist inglinaolistest lapsukestest ja leebelt vastu naeratavate vanakeste vahel, võivad arvata ainult väga eluvõõrad inimesed. Rahanappust on siin Maarjamaal varemgi üle elatud, ainult et alati ei ole raha seatud jumala järile, nõnda et sisuliselt tähendaks rahapuudus justkui ka jumala puudumist. Nüüd, kus kuidagi märkamatult ja tasahilju on hakatud inimesi jagama edukateks ja edututeks, paiskab edukaile jalgu jäänud leebe rauk vahel kogu oma pahameele välja just selle inimese peale, kes teda aidata püüab, ja inglinaoline lapsuke võtab jõu või kavalusega ise elult selle, mida ta enda meelest vajab: pudeli või pulbri, süstla või tableti... Kui lapsel on sündimisega vedanud, siis annavad edukad vanemad talle varakult pihku autovõtmed, ostavad arvuti ja teleriantenni, mille kaudu saab 24 tundi päevas vaadata veelgi edukamaid mehi efektselt püssi paugutamas ja naisi üha uhkemaid tualette kandmas. Kui aga kõik see ei paku enam rahuldust, siis on alati kusagil ootamas narkodiiler, kellel jagub ikka aega ja aineid, mis viivad kiratseva vaimu pilvedesse... Ei maksa arvata, et narko- ja tänavalapsed on ainult n.ö asotsiaalsetest peredest pärit, arengupuuetega või mõtlemisvõimetud noorukid. ENAMAL JAOL lastest on energiat rohkem kui meil, täiskasvanutel, ja enamal jaol on ka rohkem vaba aega ja suurem lävimisvajadus kui nende vanematel.

Tihti peale takistab kadedusvine meid nägemast seda nukrat tühjust, mis valitseb idealiseeritud "edu" taga. Vanarahval on niisuguse oleku jaoks tabavad väljendid "ennastäis" (muu maailm ei mahu enam sisse!) ja "hing paelaga kaelas". Kurv küll, aga tänapäeval on sageli hing paelaga kaelas ka neil, kellel toidu- ega rõivamuredest pole aimugi - see juhtub siis, kui vaimseid vajadusi on maast-madalast uinutatud. Laps, keda pole õpetatud rõõmu tundma lugemisest, kirjutamisest, joonistamisest ja oma sõpradega koos tegutsemisest, pühendab kogu oma vaimujõu üha uute ja uute asjade saamisele (või nende saajate kadestamisele ja karistamisele). Kirjanduse asemele astuvad kergesti tarbitavad koomiksid, ning kes on kord harjunud ainult koomiksimullidest põmmet, matse ja aietamist veerima ja teleriekraanil veriseid laipu lugema, ei see viitsi enam mõelda Arno Tali hingevalule või poisile ja liblikale... Võib-olla polegi noorele eestlasele nii ohtlik see, et ta maitsmismeel harjub hamburgerit mulgi kapsale eelistama, kui see, et ta hing ei hooligi sellise vaimutoidu olemasolust, mis aitab väikesel rahval säilida läbi kõigi ajalookatsumuste. Külmutuse ja kultuurituse juurdumine on aga oma olemuselt sotsiaalsem probleem kui mitmedki põletavad olmeküsimused: miks peaks noor, ainult iseenese majandusedu taotlev põlvkond täiskasvanuks saades hoolima nendest, kellest neile pole (enam või veel) kasu, ja keelest, mida saab kasutada vaid tillukesel maalapil nimega Eesti.

Kõigi nende probleemide üle mõeldes jään siiski optimistiks, sest olen kokku puutunud väga paljude paikade kooli- ja raamatukogurahvaga, kes püüab vaatamata kõigele säilitada lastekultuuri autonoomiat, ja näib, et õnneks hakkavad ka mitmed kõrged ametimehed taipama, et lapsed ei ole toataimed, kes vagusi ootavad täiskasvanuks saamist - nende energiast, kui seda õigetesse rööbastesse juhitakse, võib tekkida uus ja imeline ühiskond, kuid kui see energia alla surutakse ja kaasasündinud loovus kunstlikku unne uinutatakse, siis võib tekkida äraarvatult käituv monstrum. Käsi rüppe panna ei saa, sest tuleviku suunad ja eesmärgid seatakse praegu.

Loodan väga, et ka sotsiaaltöötajad lõövad kaasa Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse algatatud kampaniasse "Lugemine lubatud". Uskuge: niisama oluline kui, et te ise südamega töötate, on see, et ka uuest põlvkonnast võrsuks palju südamliku ja tolerantse ellusuhtumisega inimesi.

Kõigile tänuväärt sotsiaaltöö tegijatele jõudu ja edu soovides

Leelo Tungal
kirjanik

SISUKORD

Riik ja seadus

Kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmisest

Leili Matsar

Psüühiliste erivajadustega inimeste riiklik hooldamine

Sirlis Sõmer

Laste riikliku hoolekande rahastamine 2001. aastal

Signe Riisalo

Sotsiaalpoliitika

Sotsiaalteenuste kvaliteedistandardid Lätis

Laila Rieksta-Riekstina

Sotsiaalsed põhiõigused sotsiaalharta alusel: õigus sissetulekule

Sirli Tralla

Teadus

Sotsiaaltöö uurimisest: konstruktsionistlik lähenemine

Judit Strömpl

Kogemus

Probleemkäitumisega õpilaste rehabilitatsiooni võimalused koolis

Ene Paadimeister

Rael Gann

Alaealiste komisjonid on hoogu sisse saamas

Jüri Ginter

Ülevaade alaealiste komisjonide tööst

Anu Paidre

Tugipere - risk ja võimalus

Piret Talur

Probleem

Kas Eesti ajakirjandus kaitseb last?

Anniki Tikerpuu

Kriminaalhooldus

Kriminaalhooldus - üks vanimaid sotsiaaltöö tegevusalasid

Jaanus Saar

Kriminaalhooldus kvaliteedi mõõtmine: väljundina tulemuspalk

Kersti Kask

Mõttevahetus

Mõtteid sellest, mis on sotsiaaltöö

Riina Kiik

Arvamus

Avahooldus lastekaitstes

Andres Siplane

Hilisemad hüvitistaotlused aktsepteeritakse juhul, kui ohvri tervisehäire kestis üle kuue kuu ja juhul, kui ülalpeetav sai ohvri surmast teada hiljem, kui kuus kuud pärast surmapäeva. Sellistel juhtumitel saab hüvitist taotleda aasta jooksul peale terviseseisundi paranemist või ohvri surmapäevast teada saamisest.

Ohver saab hüvitist taotleda sõltumata sellest, kas kurjategija on teada või kurjategija oli alaealine või tegutses süüdimatus seisundis. Küll on pensioniameti direktoril õigus keeruliste juhtumite korral otsustamine edasi lükata kuni kohtuotsuseni.

Teiseks otsustamise edasilükkamise põhjuseks võib olla ebapiisav informatsioon sellest, kui suureks võiks hüvitis kujuneda, kuna ohvri õigus kahju hüvitamisele muudest allikatest on ebaselge.

Käesoleva seaduse alusel makstava hüvitise maksimaalne summa on 50 000 krooni.

Hüvitise taotlemine toimub järgmiselt:

Kõigepealt peab ohver pöörduma nii kiiresti kui võimalik politseisse, et politsei saaks algatada kriminaalasja. Seejärel määrab politsei ohvrile kohtuarstliku ekspertiisi. Kuriteo raskus (näiteks kas tegu on üliraske kehavigastusega või mitte) tehakse kindlaks kohtuarstlikku ekspertiisiga. Samuti peab olema tuvastatud seos kuriteo ja tekkinud vigastuse vahel.

Alles pärast kohtuarstliku ekspertiisi tulemustest teada saamist on mõttekas pöörduda hüvitise taotlemiseks elukohajärgsesse pensioniametisse, kus tuleb täita vastav hüvitistaotluse vorm.

Kuna hüvitatakse ainult dokumentaalselt tõendatud kulutusi, peab isik olema kulud juba kandnud. Seega on otstarbekas alles hoida kõik arved, millega on makstud ravimite ja muude teenuste eest. Arved tuleb lisada taotlusele.

Juhul kui on tegu vähemalt kuus kuud kestva tervisehäirega, saab hüvitist taotleda sisuliselt alles pärast kuute kuud haiguslehel olemist.

Dokumentide nimekiri, mis tuleb hüvitistaotlusele lisada, samuti taotluse vorm on sätestatud sotsiaalministri määrusega nr 12 käesoleva aasta 15. jaanuarist

Hüvitistaotlusega tuleb pöörduda taotleja elukohajärgsesse pensioniametisse. Pensioniamet vaatab taotluse läbi ja kui taotlusele on lisatud kõik hüvitise määramiseks vajalikud dokumendid, teeb pensioniameti direktor 30 päeva jooksul otsuse hüvitise määramise või sellest keeldumise kohta. Otsuse ärakiri saadetakse taotlejale posti teel.

Juhul kui kõiki vajalikke dokumente ei ole lisatud või kui pensioniametil tekib vajadus täiendavate dokumentide järele, teatab pensioniamet taotlejale kirjalikult, mis dokumente on täiendavalt vaja. Täiendavad dokumendid tuleb pensioniametile esitada kolme kuu jooksul, vastasel juhul on pensioniameti direktoril õigus teha otsus olemasolevate dokumentide alusel.

Kuriteoga tekitatud kahjust arvatakse maha kõik summad, mida ohver on saanud või õigustatud saada muudest allikatest. Siia kuuluvad ka hüvitised, toetused ja pensionid, mida ohver või ülalpeetav hakkab saama muude seaduste alusel. Näiteks toitja surma korral hakkab ülalpeetav saada toitjakaotuspension, kuriteo tagajärjel püsivalt töövõimetuks tunnistatud ohver hakkab aga üldjuhul saada töövõimetuspension. Sel juhul arvatakse nii toitjakaotuspension kui ka töövõimetuspension kahjusummast maha.

Parema ülevaate saamiseks hüvitise suuruse arvutamisest toon ühe lihtsa näite:

Inimene, kelle keskmine kuusissetulek oli 4500 krooni, tunnistati kuriteo tagajärjel püsivalt töövõimetuks ja talle määrati töövõimetuspension suurusega 1200 krooni. See inimene ei saanud pärast tema kallal toime pandud kuritegu enam tööl käia.

Raviks on tal kulunud kokku 15 000 krooni (kahju on ka dokumentaalselt tõendatud).

Isik tuli hüvitist taotlema 8 kuud pärast tema kallal kuriteo toimepanemist. Seega kahjusumma, mis makstakse talle välja ühekordselt, on järgmine:

Isiku keskmisest töötasust arvatakse maha töövõimetuspension ja saadud summa korrutatakse 8-ga (makstakse tagantjärele kaheksa kuu eest), seega:

$$(4500-1200)\times 8=26\ 400$$

Sellele summale lisatakse ravikulud:

$$26\ 400+15000=41\ 400\ \text{krooni}$$

Kuna hüvitatakse 50% kahjust, siis jagatakse saadud summa kahega:

$$41\ 400 : 2 = \mathbf{20\ 700\ \text{krooni (see on väljamakstav summa)}}$$

Nüüd jääb perioodilisteks makseteks veel 50 000-20 700 ehk 29 300 krooni.

See tähendab, et 29 300 krooni makstakse välja igakuiste maksetena ja sisuliselt on see lisa igakuisele töövõimetuspensionile.

Katsume arvutada nüüd summat, mida hakatakse maksma, alates otsuse tegemisele järgnevast kuust:

$$(4500(\text{töötasu}) - 1200(\text{pension})) : 2 = \mathbf{1650\ \text{krooni}}$$

Kuriteoohver saab 1650 krooni lisaks töövõimetuspensionile kuni ohvri töövõime taastumiseni või kuni hetkeni, mil temale välja makstakse perioodilisteks makseteks jäänud summa (29 700 krooni), antud näite puhul aasta ja kuus kuud pärast otsuse tegemist.

Esitatud näites on eeldatud, et isik ei saa seoses kuriteo ohvriks osutumisega mingeid muid hüvitisi ega toetusi peale töövõimetuspensionile.

Ohver on kohustatud teatama pensioniametile kõigist asjaoludest, mis tingivad hüvitise suuruse muutmise.

Loomulikult võib hüvitise suuruse üle alati vaielda, sest alati võib küsida, kas see on piisav... Ilmselt mitte. Mitte miski ei korva kadunud perekonnaliiget, laastatud tervist, tugevasti mällu sööbinud hirnsaid hetki.

Samas on siiski algus tehtud, sest käesolev seadus on Eestis esimene, mis pöörab tähelepanu vägivallaga seotud kuritegude ohvritele ja mille kaudu on võimalik taotleda vähemalt materiaalsete kahjude osalist hüvitamist.

PSÜÜHILISTE ERIVAJADUSTEGA INIMESTE RIIKLIK HOOLEKANNE

Sirlis Sõmer

Sotsiaalministeeriumi

hoolekande osakonna peaspetsialist

Psüühiliste erivajadustega inimeste riikliku hoolekannet reguleerib 2001. aastal sotsiaalministri 15. jaanuari määrus nr. 14 "Erivajadustega inimeste riikliku hoolekande teenuste osutamiseiga seotud tegevuskulude katmise kord 2001.aastal".

Sisuliselt jätkatakse juba 1998. aastal alustatud erihoolduse arendamise põhimõtteid ja arengusuundi, s.h üleminekut asutusekeskselt finantseerimiselt teenusekesksele finantseerimisele. 1999. aastal finantseeriti riiklikest finantsidest lisaks hooldekodus hooldamisele ka päevakeskuse teenust, millele 2000. aastal lisandus lühiajalise rehabiliteerimise teenus. Alates 2001. aastast toimub psüühiliste erivajadustega inimeste riikliku hoolekande finantseerimine üheksa teenuse ulatuses.

Kõik viimastel aastatel erihoolekandes ellu viidud muudatused toimuvad ühe kindla eesmärgi nimel - tagada inimestele parim võimalik toimetulek tavakeskkonnas, et ennetada nende hoolekandetasutusse paigutamist.

Muudatused 2001. aastal

Psüühiliste erivajadustega inimeste hoolekandeteenuste osutamise ja finantseerimise korra jõustumine käesoleval aastal tõi endaga kaasa mitu muudatust peamiselt süsteemi täiustamise osas.

Sihtgrupp

Õigus teenustele on neil täiskasvanud isikutel, kellel on:

- raskest ja/või püsivast psüühikahäirest tingitud erivajadused;
- keskmine, raske või sügav puue
- töövõime kaotus;
- kes on tööealised.

Erinevalt varasemast on laienenud õigus mõnele teenusele ka neile isikutele, kel on keskmine puue. Varasematel aastatel kuulusid sihtgruppi ainult isikud, kel oli raske või sügav puue. Sihtgrupi teise erinevusena on isiku tööealisuse nõue. Sisuliselt on erihoolduse puhul tegemist tööealiste psüühiliste erivajadustega inimeste hoolekandega. Isikud, kes on jõudnud vanaduspensioni ikka, peaksid abi leidma üldhooldusteenuste kaudu.

Teenused

Nagu juba mainitud, on alates 2001. aastast psüühiliste erivajadustega inimeste riiklik hoolekanne korraldatud üheksa teenuse ulatuses:

- juhtumi korraldamine
- rehabiliteerimine
- igapäevaelu toetamine
- toetatud elamine
- elamine kogukonnas

- töötamise toetamine
- ööpäevaringne hooldamine
- ööpäevaringne tugevdatud toetusega hooldamine
- ööpäevaringne tugevdatud järelvalvega hooldamine

Lähtuvalt eesmärgist ja põhitunnustest, võib teenuseid kirjeldada järgmiselt:

Juhtumi korraldamine

teenus, mille eesmärgiks on inimese võimalikult iseseisva toimetuleku tagamine inimese sidumise teel üldiste avalike teenustega ja/või psüühiliste erivajadustega inimestele orienteeritud teenustega.

Põhitunnus: inimese sidumine olemasolevate teenustega

Rehabiliteerimine

teenus, mille eesmärgiks on inimese iseseisva toimetulekuvõime suurenemine ja pikaajalisele hooldusele suunamise vajaduse vähenemine inimese oskuste ja jääkvõimete ning tugisüsteemide arendamise kaudu.

Põhitunnused: inimese tahe arenguks, toimetulekuvõime suurenemine, ajaline piiritletus

Igapäeaelu toetamine

teenus, mille eesmärgiks on tavakeskkonnas elava inimese pikaajalisele hooldusele suunamise vajaduse vähendamine inimese rehabilitatsioonile orienteeritud tegevustesse kaasamise ja tavakeskkonnas toimetuleku toetamise kaudu.

Põhitunnused: inimese iseseisvus, päevase tegevuse struktureerimine ja sisustamine, toetamine

Toetatud elamine

teenus, mille eesmärgiks on inimese iseseisev toimetulek tavalisele võimalikult sarnases keskkonnas. Teenus seisneb inimeste majutamises tehniliselt hooldatavasse väiksesse majutusüksusse (3-20 kohta) kas koos teiste analoogsete probleemidega inimestega või teiste analoogsete probleemidega inimeste ja ühe professionaaliga, kes abistab koduse elu korraldamisel, tuginedes sarnaste probleemidega inimeste toetusele ja ühistegevusele.

Põhitunnus: inimese suutmatuse enesele eluaset hankida ja selle eest hoolt kanda

Elamine kogukonnas

toetatud elamise teenus, mille korral kliendid elavad koos professionaaliga (nn. Camphilli mudel)

Põhitunnus: vähemalt üks professionaal ja 4 klienti elavad ühise leibkonnana

Töötamise toetamine

teenus, mille eesmärgiks on iseseisvalt elava või toetatud elamise teenust kasutava inimese töötamine tavalistes töösuhetes. Teenus seisneb töövõtja ja tööandja toetamises (abistamine, juhendamine, nõustamine) inimese tööerakendamisel ja töökoha ning töötingimuste kohandamisel inimese vajadustele vastavaks. Toetamine võib toimuda kas tööandjale raha sihtotstarbelise eraldamise või tasuta, st kinnimakstud erialaste teenuste osutamise kaudu.

Põhitunnused: vähenenud võime tööiluturul konkureerimiseks.

formaalse töösuhte olemasolu kliendi ja tööandja vahel

Ööpäevaringne hooldamine

teenus, mille eesmärgiks on inimese elukvaliteedi säilitamine ühiskonnas aktsepteeritavaks peetaval tasemel inimese abistamise kaudu igapäevaelus vajalike toimingute sooritamisel.

Põhitunnused: suutmatust iseseisvalt toime tulla, ööpäevaringne järelvalve ja toetus, pikaajalisus

Ööpäevaringne tugevdatud toetusega hooldamine

teenus, mille eesmärgiks on sügava liitpuudega inimese iseseisva toimetulekuvõime suurendamine ja/või elukvaliteedi säilitamine ühiskonnas aktsepteeritavaks peetaval tasemel inimese abistamise kaudu ravi ja rehabiliteerimise ning igapäevaelus vajalike toimingute sooritamisel.

Põhitunnused: sügav liitpuue, eriarstiabi ja muu teraapia suur osakaal

Ööpäevaringne tugevdatud järelvalvega hooldamine

teenus, mille eesmärgiks on suurenenud ohtlikkuse astmega inimese elukvaliteedi säilitamine ühiskonnas aktsepteeritavaks peetaval tasemel abistades inimest igapäevaeluks vajalikes toimingutes tugevdatud järelvalve ja toetusega hooldusüksuses.

Põhitunnused: suurenenud ohtlikkuse aste iseenesele või ümbritsevatele inimestele, keskkonna tugevdatud järelvalve ja toetus

Osa teenuseid on niisugused, mille korral inimene saab ainult seda teenust (nt ööpäevaringne hooldamine), teine osa teenustest on aga niisugused, milliseid üks isik võib saada paketinga sõltuvalt seisundist ja vajadusest (nt. toetatud elamine + igapäevaelu toetamine; toetatud elamine + töötamise toetamine; toetatud elamine + juhtumikorraldamine vms).

Teenuste osutamisel konkreetsele inimesele lähtutakse tema tegelikest vajadustest. Isiku vajadusi hindab ja teenuste paketi määrab või siis rehabilitatsiooniplaani koostab rehabilitatsiooniasutus koostöös isiku, tema raviarsti ja juhtumikorraldajaga. Rehabilitatsioonitsükli läbimine on kohustuslik enne teistele teenustele (v.a juhtumikorraldus ja igapäevaelu toetamine) juurdepääsu. Tänapäeval on Eestis kolm asutust, kes pakuvad psüühiliste erivajadustega inimestele rehabiliteerimisteenust: Tartu Vaimse Tervise Hooldekeskus; Sillamäe Hooldekodu ja Pärnu Haigla. Rehabilitatsiooniasutuste arv ei ole lõplik, sest loodame lähiajal vähemalt Tallinnasse samalaadse asutuse lisandumist.

Nõuded teenustele ja nende finantseerimine

Määrusega on kehtestatud nõuded teenuste osutajatele ning igale teenusele selle eesmärgi, finantseerimise, protseduuride, töökorralduse, personali, ruumide ja koostöösuhete osas. Seega iga organisatsioon, kes soovib hakata osutama nimetatud teenuseid, peab vastama kehtestatud nõuetele. Kinnitatud on riiklik teenuste tasustamise määr. Muutunud on ka teenuste finantseerimine, mis käesoleval aastal toimub tegelikult osutatud teenuste ja selleks tehtud kulutuste järgi. Näiteks kui ühes kuus kasutas ööpäevaringse hooldamise teenust 50 inimest, siis finantseeritakse 50 inimesele teenuse osutamise kulud, kui aga järgmisel kuul kasutas teenust 45 isikut, siis väheneb 5 inimese võrra ka kulude katmine. Kui mõne teenuse maht aasta jooksul

väheneb, kasutatakse vabanenud raha uute teenuste käivitamiseks või vajadusel tegevuse laiendamiseks hetkel veel teenusega katmata piirkondadesse. 2001. aastal on esmajärjekorras arendamist vajavateks teenusteks toetatud elamine (ka kogukonnas elamine) ja toetatud töö.

Juurdepäas teenustele

Esmapiilgul võib esitatud teenuste süsteem tunduda ehk veidi keeruline, kuid ainult nii on võimalik tagada inimesele parim, tema seisundile ja vajadustele vastav teenindamine. Teenuste saamiseks on kaks üksteisest keerukuse määralt täiesti erisugust liikumisteed: ühte teed pidi liiguvad dokumendid, mida hindavad eksperdid ja teist teed pidi liigub inimene. Inimese liikumisteed on teenusele on dokumentidega võrreldes lihtsam ning väheseid vaheetappe läbiv.

Probleemide ilmnedes kontakteerub inimene kõigepealt oma raviarstiga, kes üritab inimest terveks ravida. Kui ravijärgselt tekib vajadus erihooldusteenuste järele, siis alustab raviarst koostöös juhtumikorraldajaga, isiku enda ja rehabilitatsiooniasutusega isiku rehabilitatsiooniplaani koostamist ning tema suunamist rehabiliteerimisteenusele. Rehabiliteerimise käigus (kestusega maksimaalselt 6 kuud) arendatakse välja inimese jääkvõimed ning kujundatakse vajalik toetussüsteem. Pärast rehabilitatsioonitsükli läbimist on inimesel võimalik jätkata elamist kas tavakeskkonnas, kasutades vajadusel toetavaid teenuseid (igapäevaelu toetamine, toetatud elamine, töötamise toetamine, elamine kogukonnas) või hoolekandetasutuses ööpäevaringse hooldamise toel. Tugevdatud järelvalvega ööpäevaringse hooldamise eeltingimuseks ei ole rehabilitatsioonitsükli läbimine, vaid sellekohane kohtuotsus isiku paigutamiseks hoolekandetasutusse tema ohtlikkuse tõttu endale või teistele. Ka tugevdatud toetusega ööpäevaringse hooldamise eelduseks ei ole rehabilitatsioonitsükli läbimine, vaid sügava liitpuude või ebastabiilse remissiooniga psüühikahäire olemasolu ning töövõime kaotus vähemalt 90% ulatuses.

Täiesti uueks teenuseks teenuste paketi on piirkondlik juhtumikorraldaja, kuid just selle teenuse kaudu seotakse inimene kas üldiste avalike või eriteenustega. Juhtumikorraldajad tegutsevad piirkondlikes pensioniametites ning korraldavad oma vastutuspiirkonnas elavatele isikutele rehabiliteerimisteenuse ning seejärel, vastavalt vajadusele eriteenuste osutamist. Juhtumikorraldaja teeb koostööd rehabilitatsiooniasutusega, psühhiaatriaiga juhtumikorraldajaga, perearstiga, isiku raviarstiga, kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajaga ja teiste isikule oluliste institutsioonidega.

Sotsiaalkindlustusameti kaudu on alates 2000. aastast toimunud mõningatele teenustele suunamine ja teenuste korraldamine. Sotsiaalkindlustusamet korraldab juhtumikorraldamise teenust, suunab isiku rehabiliteerimisteenusele ning annab hinnangu rehabilitatsioonitsükli tulemuste kohta.

Täisväärtuslik elu eelkõige

Psüühiliste erivajadustega inimeste hoolekandesüsteemi alusmudeli ülesandeks nii mujal maailmas kui ka Eestis on inimesele tema põhivajaduste rahuldamine ning täisväärtusliku elu võimaldamine. Nii palju kui vähegi võimalik, peab ka psüühiliste erivajadustega inimeste probleeme lahendama kõigile inimestele mõeldud teenuste abil. Seda lauset võib lugeda ka teistpidi - avalikud teenused peavad olema kättesaadavad kõigile, kaasa arvatud psüühiliste erivajadustega inimestele. Eriteenused rakenduvad alles siis, kui isikule avalikest teenustest ei piisa.

Psüühiliste erivajadustega inimeste hoolekande areng on olnud põhimõtteline ja efektiivne. Kiire areng toob endaga kaasa vajaduse üldsuse pidevaks informeerimiseks toimuvast. Seetõttu on sobiv hetk teada anda, et käesoleva aasta veebruaris ilmub sotsiaalministeeriumi, Rahvatervise

Sotsiaalkoolituse Keskuse ja Eesti Psühhosotsiaalse Rehabilitatsiooni Ühingu eestvõttel käsiraamat "Psüühiliste erivajadustega inimeste riiklik hoolekanne Eestis". Käsiraamat on mõeldud abiks praktiseerivatele psühhiaatritele, perearstidele, sotsiaaltöötajatele, kohtunikele, ekspertidele, hoolekandetöötajatele, üliõpilastele jt, leidmaks vastust nii kitsamatele kui laiematele psüühiliste erivajadustega inimeste hoolekandesse puutuvatele küsimustele.

LASTE RIIKLIKU HOOLEKANDE RAHASTAMINE 2001. AASTAL

Signe Riisalo

Sotsiaalministeeriumi

hoolekandeosakonna peaspetsialist

Laste riikliku hoolekande rahastamise printsiipidest rääkides selgitan esmalt lühidalt riigieelarvesse kavandatud summasid ja toon mõned arvud, näitamaks tegelikku olukorda ja vajadusi.

2000. aastal oli riigieelarves laste hoolekandeks ette nähtud 88 514 000 krooni, 2001. aastal 93 720 000 krooni. Seega on summa suurenenud ligikaudu 5 miljoni krooni võrra, mistõttu võiks oletada, et olukord paraneb. Igapäevaelu seda siiski ei kinnita.

Seni on laste riikliku hoolekande rahaga kaetud orbude ja vanemliku hoolitsuseta jäänud laste ülalpidamiskulud laste hoolekandeaasutustes, samuti vanema avalduse alusel laste hoolekandeaasutustesse paigutatud raske ja sügava liitpuudega või raske ja sügava vaimupuudega laste ülalpidamise ning rehabilitatsiooni kulud. Viimasel kahel aastal ka vanemliku hoolitsuseta jäänud laste ülalpidamiskulud hooldusperekonnas.

Rohkem lapsi riigi ülalpidamisel

Riigieelarve seaduses muudatuste tõttu lisandus käesoleval aastal kohustus katta laste, sh ka perekonnas kasvavate laste rehabilitatsiooniteenuse kulud. See muudatus sundis sotsiaalministeeriumi leidma võimalusi, et täita lastekaitseadusest tulenev riigi kohustus pidada täielikult üleval orvud ja vanemliku hoolitsuseta jäänud lapsed ning katta nii perekonnas kui hoolekandeaasutustes elavate puuetega laste rehabilitatsiooniteenuse kulud.

Tulles tagasi arvude juurde, peab märkima juurde, et kui 2000. a kaeti riigieelarvest 1475 hoolekandeaasutustes elava lapse ülalpidamiskulud (sh vanema avalduse alusel hoolekandeaasutusse paigutatud raske ja sügava liit- või vaimupuudega lapsed), siis käesoleval aastal tuleb katta 1594 orvu ja vanemliku hooleta jäänud lapse ülalpidamiskulud. Sellele summale lisanduvad 102 vanema avalduse alusel hoolekandeaasutusse paigutatud raske ja sügava vaimu- või liitpuudega lapse ülalpidamiskulud. Vanema avalduse alusel hoolekandeaasutusse paigutamist ootab veel 32 puudega last.

Niisiis on eelmise aastaga võrreldes vajadus ülalpidamiskulude katmiseks kasvanud 221 lapse võrra ehk 11 032 320 krooni ulatuses.

Uus rahastamise kord

Laste riiklikuks hoolekandeks määratud raha kasutamise korra kehtestab sotsiaalminister igal aastal määrusega. Selle tulemusena kaetakse laste riikliku hoolekande summadest 2001. aastal:

1. orbude ja vanemliku hoolitsuseta laste ülalpidamiskulud, kui nad on paigutatud lastekodusse, koolkodusse või noortekodusse (edaspidi laste hoolekandeesutus);
2. orbude ja vanemliku hoolitsuseta laste ülalpidamiskulud, kui nad on antud perekonda hooldamisele, seal hulgas hooldamisele SOS-lasteküla perekonda;
3. vanema (eestkostja) avalduse alusel hoolekandeesutusse päevase või perioodilise hooldamisteenuse saamiseks paigutatud puuetega lastele rehabilitatsiooniplaani alusel osutatavate rehabilitatsiooniteenuste kulud laste hoolekandeesutuses viibimise ajal.

Samuti on lubatud riigieelarvest katta perekonnas kasvavatele puudega laste rehabilitatsiooniplaani alusel osutatavad rehabilitatsiooniteenuste kulud.

Katmata jäävad kulud

On tekkinud olukord, kus vanema avalduse alusel hoolekandeesutusse paigutatud laste ülalpidamist ei ole võimalik riigieelarvest katta. Ka varasematel aastatel olid need lapsed vaid osaliselt riiklikul ülalpidamisel.

Perekonnaseaduse kohaselt on vanematel kohustus last ülal pidada ja teda kasvatada. Alati ei ole vanematel selleks ressursse ja sellisel juhul tuleb neid aidata. Ühiskond katab täielikult nende laste ülalpidamiskulud, keda on kohtuotsusega perekonnast eraldatud või kelle vanematelt on vanemlikud õigused ära võetud.

Eelistatud on puudega lapse jäämine koju

2001. aastal tuleb valla- ja linnavalitsustel koos laste vanematega leida rohkem raha sügava liitpuudega või raske ja sügava vaimupuudega laste ülalpidamiskulude katmiseks laste hoolekandeesutustes.

Jõustunud on puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus, mille alusel puudega lapsel ja tema perekonnal on, sõltuvalt olukorrast, võimalus saada 6 eri liiki rahalist toetust. Peretoetuste seaduse alusel makstavatele toetustele on õigus lapsel ja perel siis, kui laps elab kodus, mitte asutuses, mis aga ei keela lapsel käimast laste hoolekandeesutuses rehabilitatsiooniteenuseid saamas (need kulud kaetakse riigieelarvest).

Seega tuleb iga lapse puhul otsustada, kui hädavajalik on lapse pidev asutuses elamine, mis nõrgendab suhteid perekonnaga, kuhu laps täisealiseks saades naaseb. Hoolekande eesmärk on toetada perekonda ja võimaldada lastel elada oma vanemate juures, mitte eraldada neid perest ja paigutada asutusse. Käesoleval aastal toetab laste hoolekande rahastamise süsteem nimetatud põhimõtet. Maavalitsuste ja kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajatel tuleb rohkem vaeva näha raske ja sügava puudega laste elu korraldamisel ning eri allikatest finantside leidmisel teenustega seotud kulude katmiseks. Erilise tähtsuse omandab suhtlemine nende laste vanematega ja koostöö tõhustamine perekonnaga.

Mõistagi on ka juhtumeid, kus lapsel tõepoolest ei ole puude tõttu võimalik kodus elada, kuid sellise otsuseni saab jõuda alles pärast seda, kui kõik muud lahendused ei ole osutunud võimalikuks.

SOTSIAALTEENUSTE KVALITEEDISTANDARDID LÄTIS

Laila Rieksta - Riekstina

Läti Vabariigi Hoolekandeministeeriumi
sotsiaalabipoliitika ja prognoosi büroo juhataja

Arutelu hoolekande- ja rehabilitatsiooniteenuste kvaliteedistandardite üle algas Lätis juba 1997. aastal. Vajadus pakkuda kliendile kindla kvaliteediga teenuseid, mis ei sõltuks teenuse pakkujast, tõusis eriti teravalt päevakorda seoses teenusteturu arenguga, kui riigi ja kohaliku omavalitsuse hoolekande- ja rehabilitatsiooniasutuste poolt pakutavatele teenuste turule lisandusid mittetulundusühingute ja äriettevõtete teenused. Ka riigi ja kohalike omavalitsusasutuste teenuste kvaliteet oli väga ebaühtlane.

Selleks et tagada sotsiaalteenuste pakumine ühiste põhimõtete järgi ja rahuldada paremini klientide vajadusi ning tõsta teenuse pakkujate töö kvaliteeti, kinnitas Läti Hoolekandeministeerium 2. veebruaril 1998 **Miinumnõuded** järgmistele teenuse pakkujatele:

- laste hoolekandeesutus
- täiskasvanute hoolekandeesutus
- kriisikeskus
- päevakeskus psüühiliste häiretega isikutele
- kodutute öömaja (varjupaik)
- sotsiaalabiteenuse pakkuja

Miinumnõuded sisaldavad järgmisi alajaotusi:

1. *Tagatised*, mida teenuse pakkuja peab kliendile kindlustama. Teenuse pakkuja on kohustatud esitama kliendile:
2. *Miinumnõuded*, millele asutus peab vastama, et tagada nõutavat teenuste kvaliteeti.
3. *Kontrollnimekiri*, mis sisaldab näitajaid, mille põhjal saab hinnata, kas miinumnõuded on täidetud või mitte. Teenuse pakkuja saab jälgida ja parandada oma töö tulemusi vastavalt kindlaksmääratud näitajatele; ta saab hinnata, missugused nõuded on tema asutuses täidetud ja mida peab veel tegema, et miinumnõudeid täita. Nimekirja kasutab riigi -või kohaliku omavalitsuse asutus, kes teostab jälgimist ja kontrolli teenuse pakkuja töö tulemuslikkuse hindamisel.

Näidis: Miinumnõuded laste hoolekandeesutusele:

- *Tagatised kliendile* - lapsele peab olema tagatud tugi probleemi lahendamisel.
- *Miinumnõuded* - lapsel peab olema võimalus arutada oma probleeme asutuse töötajatega, saada vajaduse korral abi psühholoogilt, õpetajalt, sotsiaaltöötajalt või arstilt.
- *Kontrollnimekiri* - sisaldab järgmisi näitajaid: päevased vestlused kasvataja ja laste vahel; nõuetekohase ettevalmistusega eksperdid, kes külastavad asutust plaanipäraselt; lapse tervislikku seisundit ja arengut kajastav dokumentatsioon, ettepanekute register.

Standardid sisaldavad nõudeid asutuse juhtimise, pakutavate teenuste ja elutingimuste kohta.

Standardite väljatöötamine jätkus pärast ülalnimetatud dokumendi vastuvõtmist. Töötati välja nõuded koduhooldusele ning nägemis- ja kuulmispuuetega inimestele mõeldud sotsiaalse rehabilitatsiooni teenustele.

Et standardid vajavad autoriteetset kinnitust, siis valmistasime ette **valitsuse määruse** parandatud ja täiendatud informatsiooniga klientide tagatistest ja teenuse pakkujatele esitatavatest nõuetest. Määruse üle diskuteeriti valitsuses ägedalt ja selle tulemusena pikendati määruse mitme sätte jõustumise tähtaega. Valitsuse määrus võeti vastu 12. septembril 2000, kuid nõudmised teenuse pakkujate pädevuse regulaarse tõstmise kohta jõustuvad alates 2003. aastast. Nõuded puuetega inimestele ehitistesse sissepääsu kohta ja nõuded, mis määravad ära maksimaalse ühes ruumis elavate hoolealuste arvu, jõustuvad alles alates 2005. aastast.

Lätis jälgib sotsiaalteenuste kvaliteeti **Sotsiaalabi Fond**, mis töötab hoolekandeministeeriumi alluvuses. Fond pole volitatud asutust sulgema või määrama karistust asutuse juhile, kui asutuse kontrollimisel tehakse kindlaks standardite rikkumine. Fondi spetsialistid esitavad oma ettepanekud olukorra parandamiseks. Nõustamine ja teenuse pakkujatele meetodilise abi osutamine muutub fondi järjest olulisemaks ülesandeks. Siiski arutletakse selle üle, kas fond jääbki täitma üksnes konsulteerija rolli või on vaja palju suurema otsustusõigusega institutsiooni, kelle pädevuses oleks isegi hoolekandeesutuse sulgemine.

Hetkel töötab hoolekande kvaliteedi osakond fondi koosseisus, jälgib kvaliteedinõuete täitmist riiklikes hoolekandeesutustes ja neis asutustes, kellele on üle antud riigi kohustuste täitmine. Tulevikus planeerime laiendada fondi tegevuspiire ka kõigile teistele teenuse pakkujatele.

Tuleb märkida, et Lätis pole kvaliteedistandardite väljatöötamine veel lõpule viidud. Käesoleval aastal kavatseme vastu võtta standardid, mis käsitlevad väärkoheldud laste rehabilitatsiooni. Tuleb välja töötada uusi standardeid, aga kohendada ka olemasolevaid sedamööda, kuidas suurenevad nõudmised teenuste kvaliteedile.

SOTSIAALSED PÕHIÕIGUSED SOTSIAALHARTA ALUSEL: ÕIGUS SISSETULEKULE

Sirli Tralla
sotsiaaltöö üliõpilane
Tartu Ülikool

Eesti ratifitseeris parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta 31. mail 2000. Sotsiaalharta jõustus Eesti suhtes 1. novembril 2000. Üks sotsiaalharta ratifitseerimisega võetud olulisim kohustus on riigi kohustus tagada kodanike õigus sissetulekule. Euroopas on seda nimetatud ka raskeimaks kohustuseks, sest see nõuab kõigilt riikidelt järjest kasvavaid kulutusi sotsiaalvaldkonnale.

Õigust tagavad artiklid

Tagada sotsiaalharta ratifitseerinud riikide kodanike õigus sissetulekule, on kirjas nii otseselt kui kaudselt sotsiaalharta paljude artiklite lõigetes. Õigusest sissetulekule, mille Eesti sotsiaalharta ratifitseeris, on juttu artiklites 1, 4, 12, 13, 16, 17 ja 25.

Artikkel 1 (ratifitseeriti täielikult) räägib kohustusest tagada igaühele võimalus teenida endale elatist vabalt valitud kutsealal. Artikkel 4 (ratifitseeriti osaliselt, ratifitseeriti lõiked 2, 3, 4, 5) kohustab tagama, et töötajad saaksid oma töö eest õiglast töötasu. Artikli 12 (ratifitseeriti täielikult) kohaselt peab tagama töötaja ja temast sõltuvate perekonnaliikmete õiguse sotsiaalkindlustusele. Artikkel 13 (ratifitseeriti lõiked 1, 2, 3) kohustab tagama õiguse saada sotsiaal- ja arstiabi. Artikliga 16 (ratifitseeriti täielikult) võeti kohustus tagada perele õigus saada asjakohast sotsiaalset, õiguslikku ja majanduslikku kaitset. Artikkel 17 (ratifitseeriti täielikult) käsitleb laste ja noorte õigust sotsiaalsele, õiguslikule ja majanduslikule kaitsele. Artikkel 25

(ratifitseeriti täielikult) annab töötajale õiguse kaitsta oma nõudeid juhul, kui tööandja osutub maksujõuetuks.

Eesti seadused sätestavad töötajale võimaluse töötada vabalt valitud kutsealal, seega on artiklist 1 tulenevad kohustused Eestil täidetud. Artiklit 4 on raskem tõlgendada, sest töötajale jääb alati võimalus hinnata ennast kõrgemalt, kui seda on töö eest saadav tasu. Töötasu peab siiski tagama töötavale inimesele ja temast sõltuvatele pereliikmetele vähemalt riigi keskmise elatustaseme. Oluline on ka, et võrdse töö eest makstaks meestele ja naistele võrdset töötasu. Tulenevalt artiklist 12 peaks töötü abiraha või töötuskindlustushüvitis kindlustama töötä töötajatele vähemalt keskmise elatustaseme. Neile, kes mingil põhjusel üldse ei saa töötada, peab sotsiaalkindlustus tagama siiski inimväärse elatustaseme. Artikli 13 kohaselt on piisavate elatusvahenditeta inimesel igal juhul õigus saada sotsiaalabi, et ta ei langeks absoluutsesse vaesusse. Siiski peaks sissetulek eelkõige olema tagatud töötamise kaudu ja töö eest väärilise tasu saamisega. Artikli 16 kohaselt peavad pere- ja lastetoetused olema piisavad, et nende abil oleks võimalik vähendada pereliikmete arvust tekkivat ebavõrdsust ning et toetuse abiga oleks kindlustatud vähemalt eluase. Artikkel 17 nõuab erilise tähelepanu pööramist orbudele, puuetega lastele, tänavalastele ja alaealistele õigusrikkujatele, esmatähtis on preventatsioon. Artikkel 25 on uus artikkel, seetõttu pole veel osutatud kitsaskohtadele selle artikli rakendamisel. Eesti tööseadusandlus kaitseb töötajat tööandja maksujõuetuse korral, seetõttu võib arvata, et Eesti tingimused vastavad sotsiaalharta nõuetele.

Mis mahus abi pakkuda?

Oletades, et miinimumiks on kulutused toidule, eluasemele, hügieenile, meditsiini- ja sotsiaalabile, haridusele ja turvalisusele, tekib küsimus, kui suures ulatuses ja missuguses mahus pakkuda neid esmavajadusi rahuldavaid toetussüsteeme. Minimaalse sissetuleku tagamine on n.ö viimane toetuspunkt ja side ühiskonnaga, vältimaks seda, et inimene ei margaliseeruks, st ei kalduks kõrvale üldisest sotsiaalsest normist. Toetus, mis on mõeldud minimaalse sissetuleku tagamiseks, peaks aitama katta puudustkannatavate inimeste põhivajadusi. Siiski ei tohiks minimaalse sissetuleku tagamise toetus olla ainus tugi; see peab olema tihedalt seotud kogu sotsiaalkaitse süsteemiga. Eestis kehtiv toimetulekutoetus on põhimõtteliselt meie ainuke klassikaline sotsiaaltoetus. Toimetulekutoetuse eesmärgiks peaks olema ka vaesuspiirist allpool elavate (kaasa arvatud elukohata) inimeste majandusliku ja sotsiaalse haavatavuse vähendamine, nende riskide alandamine ning võimaluste loomine inimese elujärje parandamiseks.

Igasuguse toetussüsteemi puhul on oluline garanteerida toetust niipalju kui vajalik ja nii vähe kui võimalik, et mitte tekitada õpitud abituse sündroomi ja seeläbi suurendada abivajajate hulka. Tagada elanikele sissetulek tähendab riigi jaoks vajadust ehitada üles paindlik sotsiaalkaitsetsüsteem.

Artikli koostamisel on kasutatud:

1. M. Medar, 1999, Euroopa sotsiaalstandarditele vastava sotsiaalteenuste turu arendamine muutuv ühiskonnas. Konverentsi teadusartiklite kogumik. Pühajärve.
2. M. Mikkola, 2000, loengu *Sotsiaalsete põhiõiguste kaitse Euroopas* materjalid. Tartu.
3. A. Trumm, 2000, loengu *Sotsiaalne heaolu* konspekt. Tartu.

Teadus

SOTSIAALTÖÖ UURIMISEST: KONSTRUKTSIONISTLIK LÄHENEMINE

Judit Strömpl

Tartu Ülikooli sotsioloogia osakonna teadur

Tampere Ülikooli sotsiaaltöö doktorant

Lühikeses ajakirjaartiklis pole võimalik teemat käsitleda väga üksikasjalikult. Käesolevas kirjatükis üritan põgusalt iseloomustada sotsiaalkonstruksionistlikku lähenemist sotsiaaltöö uurimises, lootes samas sellega algatada arutelu sotsiaaltööst kui teadusalast.

Kas sotsiaaltöö uurimist võib käsitleda kui teaduslikku tegevust?

Prof. Taimi Tulva (Sotsiaaltöö 1999, 6), tutvustades raamatut "Reconstructing Social Work Research" (1999, toimetajad Karvinen, Pösö, Satka), mainib täiesti õigesti, et Soome sotsiaaltöö professionaliseerumises ja akadeemiliseks aineks muutumises mängis olulist rolli see, et Soomes moodustasid algusest peale sotsiaaltöö uurimismeetodid ülikoolide õppekava lahutamatu koostisosa.

Anthony Giddens (1993:50-51) oma sotsioloogia õpikus rõhutab, arutledes küsimust sotsioloogiast kui teadusest, et teadus on see, mis uurib oma objekti süsteemselt ja meetoodiliselt. Nii et teadusest võib rääkida siis, kui on määratletud uurimise objekt (teatud valdkond), metodoloogia (uurimismeetodite ja teooriate kogum), käsitletava valdkonna uurimine toimub järjekindlalt ja süsteemselt, mis tähendab, et uurimused on omavahel seotud ning moodustavad koos teaduslike teadmiste süsteemi uuritava valdkonna kohta.

Kas sotsiaaltöö on teadus või tuleks sellest rääkida kui praktilisest tegevusest, mille teoreetiline alus põhineb teiste teadusalade (sotsioloogia, psühholoogia, sotsiaalpsühholoogia jne) uurimuste tulemustel? Kõigepealt sellest, mis on sotsiaaltöö uurimisobjektiks. Kõige lihtsam vastus on: sotsiaaltöö praktika. Sotsiaaltöö praktika on otseselt seotud sotsiaalsete probleemidega, mille lahendamise tegeleb nii sotsiaaltöö praktika kui teooria. Nii võib määratleda sotsiaaltöö uurimisobjektiks kitsamas mõttes sotsiaaltöö praktika ning laiemas tähenduses sotsiaalsed probleemid kui sotsiaaltöö tegevusvaldkond. Tegelikult on sotsiaaltöö praktika ja sotsiaalsed probleemid ka sotsioloogi jaoks äärmiselt huvitav uurimisvaldkond. Nimelt sellise sotsioloogi jaoks, keda huvitab sotsiaalne interaktsioon ja sotsiaalsete fenomenide tähenduse kujunemine, muutumine, sotsiaalsete probleemide geneesise uurimine jms. Sotsiaaltöö praktikas määratletakse selgelt sotsiaalsed probleemid. Siinkohal tahaks rõhutada kolme olulist momenti: esimene on teooria olulisus uurimisele tervikuna ja uurimismeetodi valikule iseäranis; teine on seotud sotsiaaltöö uurimise kaudu lisanduvate uute teaduslike teadmistega sotsiaaltöö funktsioonidest ja mõjust sotsiaalsele arengule; kolmas on sotsiaaltöö praktika ja uurimise vahelised võimalikud seosed, mis võivad arendada sotsiaaltööd suveräänse teadusalana.

Teooria olulisus

Igasugune sotsiaalteaduslik uurimus põhineb kindlal teoreetilisel alusel, omamoodi maailmavaatel, mis määrab ära ja mõjutab uurimise käiku, seal hulgas ka meetodi valikut. Kui uurimise teoreetiliseks aluseks on nt strukturaalfunktsionalism, mis lähtub sellest, et ühiskond kujutab endast struktuuri, milles struktuurüksustel on omad kindlad funktsioonid, siis seesugune uurimus keskendubki nendele struktuurüksustele, kategooriatele ja institutsioonidele ning hakkab uurima nende funktsioone, valides oma uurimise tarvis selle eesmärgi jaoks kõige optimaalsemad uurimismeetodid.

Sotsiaalkonstruksionistlik teooria (Bauman 1990; Burr 1997; Cohen 1985, 1992; Clarke 1999; Howe 1994; Jokinen *et al* 1999; Karvinen *et al* 1999; Payne 1993, 1999; Spector & Kitsuse 1977 jt) käsitleb sotsiaalset reaalsust, lähtudes *sümbollise interaktsionismi* teoriast kui inimestevahelise suhtlemise protsessist (Mead 1934; Blumer 1971; Goffman 1961, 1967, 1990; Becker 1963; Lemert 1972 jt). Suhtlemisprotsessis omistavad inimesed tähendusi teatud nähtustele ja interpreteerivad neid, kasutades olemasolevaid kontseptsioone või arendades uusi. See on põhiline sotsiaalne tegevus. Tähenduste omistamise ja nähtuste interpreteerimise kaudu konstrueeritud maailm näiliselt distantseerub üksikisiku ning indiviidi vaatenurgast, see tundub 'objektiivsena' ehk teisisõnu inimsuhetest, inimeste sotsiaalsest tegevusest sõltumatu reaalsusena temale sisemiselt omase struktuuri, funktsioonide ja muude omadustega, mida rõhutab positivistlik sotsioloogia (Berger *et al* 1961).

Sotsiaalkonstruksionism eitab 'objektiivse' reaalsuse olemasolu ning lähtub sellest, et on olemas üksnes sotsiaalsed protsessid ehk interaktsioonid, mille käigus konstrueeritakse sotsiaalne maailm. Teisisõnu, sotsiaalne reaalsus on inimestevahelise suhtlemise tulemus ja eksisteerib vaid suhtlemisprotsessis. Inimene (indiviid) kui sotsiaalne olend on selle protsessi tulemus. Selleks et mõista, kuidas kujuneb sotsiaalne reaalsus, inimene oma käitumise, identiteedi ja probleemidega, tuleb uurida protsessi - konkreetseid sotsiaalseid interaktsioone ja/või nende interpretatsioone. Nendes interaktsioonides väljenduvad inimeste maailma interpretatsioonid, mis alluvad vahetule vaatlusele. Interpretatsiooni all mõistetakse seda, kuidas konkreetne inimene mõistab teda ümbritsevat maailma koos selle protsessidega ja nähtustega ja mida ta sellest arvab, kuidas seda hindab. Interpretatsioonides väljenduvad inimese väärtused, hoiakud, arvamused, uskumused, normid jne. Seejuures mõistet "oma arvamus" tuleb kasutada, arvestades teatud tingimusi. Üldjuhul inimene ei mõtle välja mingisuguseid päris uusi arvamusi, vaid valib ja liitub juba olemasolevate põhimõtetega (Billig 1991:7). Nii et oma arvamuse deklareerimisel esindab iga inimene teatud grupi üldist arvamust, mistõttu ühes vestluses on tegelikult tegu palju rohkemaga kui kahe inimese n.ö isiklike arvamuste väljendamisega. Kui näiteks vestlus toimub kriminaalhooldusametniku ja kliendi vahel, esindavad nad kaht erinevat maailma: kummalgi on oma arusaam sellest, mis on õige ja mis vale, kummalgi on oma sotsiaalne kompetentsus. (Siinkohal vaidlen vastu arvamusele, nagu iseloomustaks kriminaalidest kliente sotsiaalse kompetentsuse puudumine. Nende sotsiaalne kompetentsus on küll teistsugune ja võibolla ühiskonnale kahjulik, kuid see ei tähenda, et ta puudub. Nii nagu ka teistel inimestel, kelle käitumist ühiskonna seaduskuulekas osa määratleb hälbiva või probleemseks, mõistab hukka ja tahab muuta.)

Sotsiaaltöö praktika ja selle spetsiifika sotsiaalse reaalsuse konstrueerimisel

Kõige üldisemas mõttes on sotsiaaltöö praktika suunatud sotsiaalsete probleemide lahendamisele. Ideaalis on sotsiaaltöö põhieesmärgiks integreeritud ühiskonna arendamine, mis toimub koos ühiskonna normatiivsuse arendamisega. Seoses sellega on sotsiaaltöö praktilisel eriline roll sotsiaalse reaalsuse konstrueerimises, kaasa arvatud hälbiva käitumise kui sotsiaalse probleemi lahendamine. Interaktsioonides sotsiaaltöötaja kui normatiivsuse ametlik kandja ja kliendi kui probleemi kandja vahel arutatakse, sõnastatakse ja identifitseeritakse probleeme. Probleemiga tegelemisel kohtuvad ja põrkavad kokku erinevad huvid, seisukohad ja lähenemised, erinevad fenomeni interpretatsioonid. Sotsiaaltöötaja on eelkõige ühiskonna huvide kaitsja, kes näeb kliendis ühiskonna kasu otsest (kriminaalne käitumine kui probleem) või potentsiaalset ohustajat (adapteerumiskasused, vaesus, töötus jms probleemid).

Sotsiaaltöötaja ja klient erinevad oma ühiskondlikult staatusest: sotsiaaltöötaja staatus ja tegevus on ametlikult kinnitatud, tema professionaalsus ehk tööoskused litsentseeritud kõrghariduse või muu erialase koolituse teel. Kõik see on aluseks sotsiaaltöötaja enesemääratlemisele *ühiskonna normide kandjana*. Sotsiaaltöötaja võib olla kindel nii oma arvamustes, hinnangutes, tõekspidamistes kui ka tegevuses, mis kujutab endast otsest või kaudset sekkumist kliendi ellu.

Sotsiaaltöö praktika ja sotsiaaltöuurimuse vahelised seosed sotsiaaltöö kui teadusala arendamisel

Sotsiaalkonstruksionismi teooria seisukohalt käsitletakse teadusuurimust ka kui sotsiaalset interaktsiooni. Uurimise jooksul suhtleb uurija uuritavatega ja see interaktsioon ei erine teistest, sest ka uurimise käigus toimub reaalsuse konstrueerimine ja interpreteerimine. Nii on õigem nimetada nii uurijat kui uuritavat uurimise võrdseteks osalejateks, milles kummalgi on oma funktsioon. Uurija interpretatsioon põhineb (peab põhinema) akadeemilistel teadmistel. Akadeemilise teadmise moodustab see teoreetiline ja empiiriline mõttepagas, milleni on eriala raames uurimistöö hetkeks arenenud. Iga uurimus on motiveeritud ühelt poolt olemasolevast teadmisest ja teiselt poolt veel vastamata küsimustest e. teadmiste puudumisest. Seega on iga uurimus omamoodi õpiprotsess, mille käigus tekib uus teadmine, kusjuures uus teadmine kujutab endast sotsiaaltöö uurimise kontekstis sotsiaaltöö uurija ja praktiku interaktsiooni tulemust. Sotsiaaltöö praktiku ja uurija vaheline kommunikatsioon on kasulik mõlemale poolele: praktik saab kohtumisest ühelt poolt talle vajalikke teoreetilisi teadmisi, teisalt aga avaneb tal võimalus saada rohkem teada oma töö tulemustest ja mõjust üldisele sotsiaalsele arengule. Sotsiaaltöö uurija õpib empiirilisel tundma sotsiaalset reaalsust, mis on aluseks teadusliku teadmise arendamisele.

Sotsiaaltöö on valdkond, milles valitsevad ideaalsed tingimused teoreetiliste teadmiste ja praktilise töö ristumiseks. See võiks olla sotsiaaltöö uurimuse olulisim omapära ja oleks väga kasulik, kui niisugune arusaam sotsiaaltöö uurimisest leviks ka meil Eestis, nii nagu see on levinud mujal maailmas.

Kasutatud kirjandus

- Bauman Z.(1990). *Thinking Sociologically*. Oxford: Basil Blackwell.
- Becker H.(1963). *Outsiders*. New York: The Free Press.
- Berger P. & Luckmann T. (1995). *Modernity, Pluralism and the Crisis of Meaning. The Orientation of Modern Man*. Bonn: Bertelsmann Foundation Publishers.
- Berger P. & Luckmann T. (1966). *The Social Construction of Reality*. Garden City, New York: Doubleday Anchor.
- Billig M. (1991). *Ideology and Opinions. Studies in Rhetorical Psychology*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications.
- Blumer H. (1971). *Social Problems as Collective Behavior*. *Social Problems*. Vol 18. No 3:298-306
- Burr V. (1995). *An Introduction to Social Constructionism*. London and New York: Routledge.
- Cohen S. (1985). *Visions of Social Control: Crime, Punishment and Classification*. Oxford: Polity Press.
- Cohen S. (1992). *Against Criminology*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- Clarke K. (1999). *Breaking the Bounds of Bifurcation: The Challenge of Multiculturalism in Finnish Vocational Social Care Education*. Tampere: University of Tampere.
- Giddens A. (1993) *Sociology. Second Edition*. Cambridge: Polity Press.
- Goffman E. (1961). *Asylums*. New York: Anchor Books
- Goffman E. (1967). *Interaction Ritual. Essays on Face-to-face Behaviour*. New York: Pantheon Books
- Goffman E. (1990). *Stigma*. Penguin Books
- Jokinen A., Juhila K., Pösö T.(1999). *Introduction: Constructionist Perspective on Social Work Practices*. *Constructing Social Work Practices*. Aldershot, Brookfield USA, Singapore, Sydney. Ashgate, pp. 3-24
- Jokinen A., Juhila K., Pösö T. (eds)(1999). *Constructing Social Work Practices*. Aldershot, Brookfield USA, Singapore, Sydney: Ashgate.
- Howe D. (1994). *Modernity, Postmodernity and Social Work*. *British Journal of Social Work*. 24.
- Karvininen S., Pösö T. and Satka M.(eds) (1999). *Reconstructing Social Work Research*. Jyväskylä: University of Jyväskylä
- Lemert E.M. (1972). *Human Deviance, Social Problems, and Social Control*. Englewood Cliffs.

New York: Prentice-Hall

Mead G.H.(1934) *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.

Payne M. (1999). *Social Construction in Social Work and Social Action. Constructing Social Work Practices*. Aldershot, Brookfield USA, Singapore, Sydney. Ashgate, pp.25-65.

Payne M. (1995). *Tänapäeva sotsiaaltöö teooria: kriitiline sissejuhatus*. Tallinn: TPÜ

Spector M. & Kitsuse J. (1977). *Constructing Social Problems*. London, Amsterdam, etc: Cummings Publishing Company.

Kogemus

PROBLEEMKÄITUMISEGA ÕPILASTE REHABILITATSIOONI VÕIMALUSED KOOLIS

Ene Paadimeister

projekti juht

Rael Gann

pedagoog

Probleemkäitumisega õpilaste arv koolides on pedagoogide hinnangul viimastel aastatel kasvanud ja see tendents on ennekõike raskendanud koolipersonali tööd. Põhiliselt tuuakse välja õpilaste õpihuvi puudumist, tundides töörežiimi rikkumist, konflikte pedagoogidega, koolikohustuse mittetäitmist, hulkurlust, huligaansust, agressiivset käitumist eakaaslaste suhtes. Probleemkäitumise põhjused võivad peituda nii kodus kasvukeskkonnas kui ka eakaaslaste ja õpetaja suhtumises. Kuna meil koolides puudub toimiv sotsiaalpsühholoogiline teenistus, kust pedagoogidel oleks kasvatusraskuste korral võimalik abi saada, on üheks võimaluseks projektitöö.

Projekt kahes koolis

Autorite poolt viidi Pärsti ja Sürgavere Põhikoolis läbi probleemkäitumisega õpilaste rehabilitatsiooni projekt. Käesolevas artiklis on välja toodud järeldused, mis võiksid huvi pakkuda probleemkäitumisega õpilastega tegelevatele spetsialistidele.

Projekti põhieesmärgid olid:

- iga projektis osaleva õpilase probleemse käitumise tagapõhja väljaselgitamine;
- ebasoovitavate suundumuste arenemise tõkestamine ja parema toimetulekuvõime ülesehitamine ehk rehabiliteerimine.

Eesmärkide täitmiseks:

- moodustati mõlemas koolis käitumisprobleemidega õpilastest sihtgrupp, keda õpetati ohjama oma emotsioone lähtuvalt situatsioonist;
- arendati suhtlemis- ja eneseväljendusoskusi;
- selgitati välja võimalikud väärkohtlemise ohvrid;
- projektitöö viidi läbi etapiviisiliselt, iga osa vastava spetsialisti poolt.

Lapsi mõjutab õpetaja stiil

Kuna pedagoogid on koolis peamised hoiakute, väärtuste ja suhtumiste kandjad, siis uuriti isiksustestiga õpetajate isiksuseomadusi, mille baasil kujuneb õpetaja stiil - see, kuidas ta

õpilastega kokkuleppeid ja distsipliini saavutab. Selgus, et enamiku pedagoogide isiksuseomadused viitavad autoritaarse õpetaja tüübile, mida iseloomustab õpetaja paindumatus, sõnaline agressioon, terav hääletoon, ähvardamine, kategoorilised arvamused ja nõudmised. Kuna õpilased niisugust jõul ja pideval kontrollil rajanevat käitumist ei armasta, siis on sellise käitumise tagajärjeks teravad vastasseisud või väärnimistamine õpetaja ja õpilase suhetes. Pedagoogidega viidi läbi vestlusringe, et analüüsida probleemkäitumise konkreetseid ilminguid mõlemas koolis, samuti suhtlemissituatsioonide arutluspraktikum koos suhtlemissituatsioonide läbimängimisega, mille juures kasutati videotagasisidet. Peab tõdema, et suhtlemissituatsioonis, kus üheks pooleks on probleemkäitumisega õpilane ja teiseks temaga töötav pedagoog, on märkimisväärseid vajakajäämisi mõlema poole käitumises.

Õpetati väärkoheldud õpilase äratundmist

Nagu eespool mainitud, me eeldasime, et õpilaste probleemkäitumise üheks põhjuseks võib olla kodune kasvukeskkond. Pidasime tähtsaks, et pedagoogid oskaksid ära tunda vääralt koheldud lapsi arengu-, käitumis- ja tervisehäirete järgi. Seetõttu korraldati loengud teemal "Vääralt koheldud õpilase äratundmine". Õpetajad, toetudes oma pedagoogilistele kogemustele ja erialasele ettevalmistusele ning saadud teadmistele lastekaitse valdkonnas, on edaspidi kindlasti suutelised märkama väärkohtlemisele iseloomulikke kõrvalekaldeid õpilase käitumises. Me anname endale aru, et pedagoogilise personali võimalused abistada vanemate poolt vääralt koheldud õpilasi on piiratud. Kuid see, et last koolis õieti koheldaks, on õpetaja ja koolipersonali ühine töö ning tööstilina tähtis nii klassis kui väljaspool otsest õppetööd.

Individuaal- ja rühmatöö lastega

Probleemsete lastega toimus töö kahes suunas:

- 1) individuaalne psühhoteraapia (liivateraapia), mille abil püüti õpilase mõtteviisi muuta või täiendada, tema tundeid korrastada;
- 2) rühmatöö, mille eesmärgiks oli sotsiaalsete, probleemilahendus- ning enesevalitsemisoskuste õppimine. Suurem osa õpilasi võttis rühmatööst meelsasti osa. Raske oli rühmaga sobitada väga tugevalt agressiivseid õpilasi. Nendega tehti lisaks rühmatööle ka individuaalset tööd, vähendades mitmesuguste võtetega nende destruktivsust. Väga raske oli motiveerida enda kallal töötama neid noori, kes olid korduvalt kooli vahetanud. Nad olid tõrksad nii individuaal- kui ka rühmatöö suhtes, keeldudes sellest kategooriliselt. Sellise olukorra tekkimisele on kindlasti kaasa aidanud see, et väljastpoolt tulev motivatsioon nende osalemiseks rehabilitatsiooniprogrammis puudub peaaegu täiesti.

Lastevanemate ja kooli koostöö

Toetudes Lääne- Euroopa autoriteetsete uurimuste tulemustele (Douglas, J.W., Bronfenbrenner, M.) võib kindlalt öelda, et õpilaste käitumise ja õppe edukusega on oluliselt vähem probleeme, kui vanemate ja koolipersonali vahel valitseb usaldus ja koostöö. Mõlemas koolis viidi läbi lastevanemate ja õpetajate ühiskoosolek teemal "Ka lapsevanem on inimene". Me pidasime võimalikuks, et lapsevanemad loodavad lapse kasvatamisel üksnes koolile. Selle asemel, et pühendada enam aega oma lastele, vaevlevad nad lahendamata probleemide rägastikus nagu näiteks abielukriis või teravad suhted endise abikaasaga, liigne töökoormus, töötus, stress ja terviseprobleemid. Loetletud probleemid võivad aga oluliselt mõjutada vanema ja lapse suhteid ja viia lapse probleemse käitumiseni koolis. Teatavasti kuuluvad lapse kasvatamisele vanemate parimad aastad, sellepärast lootsime, et eelpool mainitud teema toob rohkesti vanemaid kooli ja pakub huvi. Me ei eksinud. Koosolekul tutvustati erinevaid kasvatusstiile ja nende mõju järeltulijatele. Tagantjärele on hea tõdeda, et vanematel ei ole kadunud huumorimeel. Sooja õhkkonna kujunemisele aitas kaasa see, et koosolekud toimusid direktiooni korraldatud teelaua taga.

Kokkuvõtteks

Analüüsidest töö tulemusi, jõudsimme järgmistele järeldustele:

1. Koolid vajavad hästi toimivat sotsiaalpsühholoogilist teenistust, kuhu kuuluksid psühholoogid, sotsiaaltöötajad ja lastekaitse spetsialistid. Niisugune abi peaks andma õpetajatele ideid, jõudu ja teadmisi probleemi lahendamiseks. Meie koolides on arvutid, interneti vahendusel on võimalik õpetajat konsulteerida ka siis, kui spetsialiste ei ole kohal.
2. Laste tunnustamine edusammude eest õppetöös ja käitumises. See lihtne tõde kipub igapäeva kiires elutempos ununema.
3. Õpilaste üleastumistest ei tohi teha liiga kaugele ulatuvaid järeldusi.
4. On oluline, et õpilasega kokku puutuvad õpetajad suudaksid vanematega vesteldes aidata neil näha oma lapse häid iseloomuomadusi ja edusamme õppetöös. Tähtis on sisendada vanematele, et probleemse käitumisega õpilane vajab igal sammul vanemate poolehoidu ja armastust.

ALAEALISTE KOMISJONID ON HOOGU SISSE SAAMAS

Jüri Ginter

Jõgeva maakonna alaealiste komisjoni esimees

Kõigis maakondades, suuremates linnades ja mitmes vallas on moodustatud alaealiste komisjonid, mis tegutsevad teist aastat. Nüüd hakkab selguma, mida neil komisjonidel on võimalik teha ja mida nad ei saa teha.

Mida alaealiste komisjon teha ei saa

Alustan ootustest, mida ei ole võimalik täita. Sageli saadetakse alaealine õigusrikkuja komisjoni sellepärast, et kool, vald või linn tahab temast lahti saada. Kuna alaealiste komisjonil ei ole oma koole, sotsiaaltöötajaid jt spetsialiste, ei saa komisjon koolilt, vallalt või linnalt nende ülesandeid üle võtta.

Alaealiste komisjoni kasutatakse ka alaealise hirmutamiseks (kui sa kohe oma käitumist ei paranda, siis saadame sind alaealiste komisjoni). Kui poiss või tüdruk ikkagi korda rikub, siis soovitakse, et komisjon ta põhjalikult "läbi võtaks". Sellist hurjutamist praktiseerisid alaealiste asjade komisjonid nõukogude ajal, Jõgeva maakonna alaealiste komisjon on aga püüdnud lapsi mitte alandada, teiste inimeste juuresolekul nende vigu ja nõrkusi mitte osatada.

Mõnel juhul on alaealise "paturegister" küll väga pikk, kuid ühegi õigusrikkumise kohta ei ole koostatud protokollid. Alaealiste komisjonil ei ole õigust protokolle koostada ning nende alusel mõjutusvahendeid määrata.

On esinenud ka juhtum, kui tütarlaps ise palus alaealiste komisjonil end Kaagvere erikooli saata, kuigi ta ei olnud õigusrikkumisi toime pannud. Praegu ei saa kedagi vabatahtlikult erikooli suunata, kuid seesugune võimalus on vaja tulevikus seadusega ette näha. Sellist võimalust tuleks kaaluda näiteks juhul, kui alaealisel on kodus probleeme, kuid vanemlike õiguste äravõtmine ja teiste variantide otsimine võtab aega (maakohtades turvakodusid vms ei ole). Samuti võiksid seda võimalust kasutada alaealised, kellel on nõrk tahe ja kes lasevad end teistel kergesti mõjutada ning selle tõttu puuduvad sageli koolist või rikuvad tunnis korda.

Alaealiste komisjoni tegemised

Alaealiste komisjoni võimalustest on kõige parem rääkida konkreetsete näidete alusel. Jõgeva maakonna alaealiste komisjoni **sekretär vestleb alaealisega** enne komisjoni istungit, sest nelja silma all selguvad sageli nii õigusrikkumisi soodustanud asjaolud kui ka võimalikud ettepanekud olukorra parandamiseks. Loomulikult võib öelda, et selliseid vestlusi võiks läbi viia ka keegi teine, kuid kahjuks jõuavad komisjoni üldjuhul ikkagi need poisid ja tüdrukud, kellele täiskasvanutel pole seni jagunud küllaldaselt aega, et rääkida lapsega nelja silma all - ja elust üldse.

Vald, linn ja kool esitavad oma **ettepanekud võimalike mõjutusvahendite kohaldamiseks**. Need tuleb hoolikalt läbi mõelda, et kindlaks teha, millised võimalused on kohapeal olemas, arvestades alaealise isiksust. Ilma niisuguse eeltööta oleks komisjonil istungi käigus väga raske leida igale alaealisele tema probleemile kõige sobivamat lahendust.

Komisjoni istungil osalevad kooli, valla või linna esindajad. Komisjoni kuuluvad ka paljude eluvaldkondade esindajad. See võimaldab ühendada erinevad teadmised ja kogemused.

Arutelu käigus oleme jõudnud lahendusteni, mida enne istungi algust ükski osalejatest ei osanud aimata (näiteks ajutiselt ilma emata jäänud lapse paigutamine noortelaagrisse). Kuna otsuse täitjad said ka ise arutelust osa võtta, polnud vaja neile täiendavalt selgitada, miks just selline otsus osutus kõige otstarbekamaks.

Erilist heameelt teevad **lahendused, mida toetavad ka asjaomased alaealised**. Näiteks oli ühel juhul valla sotsiaaltöötaja üldkasuliku töö kui mõjutusvahendi rakendamise vastu. Komisjon otsustas aga rakendada just seda mõjutusvahendit. Kui et hiljem sellelt poisilt ankeedi vahendusel küsiti, mis on tema arvates kõige otstarbekam mõjutusvahend, valis poiss just üldkasuliku töö, kuigi vastusevariantide seas seda ei olnudki.

Alaealised kirjutavad ja helistavad alaealiste komisjoni sekretärile, kuidas neil läheb ja millised probleemid on tekkinud. Kõige tublimad aitavad aga kaasa, et nende eakaaslased ja nooremad lapsed ei kordaks nende eksisamme.

Lisaks alaealiste suhtes mõjutusvahendite rakendamisele on meie komisjon korraldanud ka väljasõidustungeid koolidesse, et enne konkreetsete laste käitumise arutamist rääkida kooli ja valla/linna esindajatega olukorrast koolis ja paikkonnas ning kaaluda lahendusvariante.

Alaealiste komisjon **koordineerib** õigusrikkumiste toimepanemist ennetavat tegevust oma piirkonnas. Loomulikult on siin arenguruumi veel tohutult, kuid infovahetusele on aidanud kaasa asjaolu, et komisjonis on esindatud noorsoopolitsei, noorsootöötajad, sotsiaaltöötajad, koolijuhid, lastekaitsetöötajad jt. Oleme kohtunud ka kriminaalhooldustöötajatega ja arutanud nendega meie tegevuse puutepunkte. On välja kujunenud alaealiste õigusrikkujate andmebaas. Alaealiste komisjoni liikmed esinevad omavalitsuse töötajatele, õpetajatele ja lastele. Seminaridele ja koolitusse oleme püüdnud kaasata alaealistega tegelevaid inimesi - nõustajaid, noorsoopolitseinikke jt. Välja on töötatud Jõgeva maakonna alaealiste õigusrikkumiste ennetamise arengukava 2000-2003.

Alaealiste komisjonil on ka veidi raha **projektide toetamiseks**, mis on mõeldud alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumiste ennetamiseks. Jõgeva maakonnas oleme toetanud eelkõige nende õpilaste **järeleaitamist ja etteõpetamist, kelle käitumisra skused on tingitud edasijõudmatusesest koolitööst**. Korraldame ka sellesisuliste kogemuste vahetamist. Sellest on eriti meelde jäänud nn etteõpetamine, mispuhul "rasketele" lastele õpetatakse mingit teemat enne, kui see teema võetakse läbi klassis, et nad suudaksid teistega kaasa mõelda ja kogeksid eduelamust.

Oleme toetanud **laagreid ja muid üritusi õigusrikkumisi toime pannud alaealistele**, et aidata kaasa nende vaba aja sisustamisele ja muuta nende mõtteviisi. On tore, et meie toetatud tegevus jätkub ka rahalise toetuse lõppedes. Toetama hakkavad vallad ja linnad, koostatakse projekte ja otsitakse sponsoreid. Huvipakkumateks ettevõtmisteks on **Põltsamaa linna noorteklubi Juventus, Tabivere valla projekt "Käsi mulda" jt.**

Käesolev kirjutis kujutab endast vaid põgusat ülevaadet ühe alaealiste komisjoni tegemistest. Võrreldes sotsiaaltööga on meie kogemused veel väga napid, kuid ka meie otsime alles oma teed.

ÜLEVAADE ALAEALISTE KOMISJONIDE TÖÖST

Anu Paidre

Haridusministeeriumi

noorsoo osakonna nõunik

Alaealiste komisjoni pädevus on sätestatud alaealiste mõjutusvahendite seadusega (RT I 1998, 17, 264). Seaduses on kirjas maakonna ja kohaliku omavalitsuse alaealiste komisjoni moodustamise ja tegutsemise õiguslikud alused, millega on loodud koostöövõimalus noortega tegelevatele spetsialistidele. Alaealiste komisjoni tegevus seisneb probleemide ennetamises kriminaalpreventiivse töö koordineerimise teel oma haldusterritooriumil. Samuti tegeldakse noorte õiguserikkujatega nende suhtes mõjutusvahendite rakendamise kaudu.

Esimesed komisjonid

Esimesed alaealiste komisjonid loodi 1999. aastal - jaanuaris alustasid tööd alaealiste komisjonid maakondades, neile lisandus 19 kohaliku omavalitsuse alaealiste komisjoni. Esimesel tegevusaastal tegelesid alaealiste komisjonid ca 1400 alaealise õiguserikkujaga. Ligi pool aruteludest leidis aset Tallinna linna komisjonides, mistõttu Harju maakond osutus töö mahult olulisemal kohal olevaks võrreldes teiste suuremate maakondadega, nagu Ida-Virumaa, Pärnumaa ja Tartumaa.

2000. a on lisandunud 5 kohaliku omavalitsuse alaealiste komisjoni. Kui jätta välja Tallinna linnaosade alaealiste komisjonide töö, siis on arutelude korraldamine on suurenenud 63%.

Taotluste esitamine ja nende põhjused

Alaealiste komisjonidesse jõuavad taotlused eelkõige koolidest, siis politseinikelt, sotsiaalametnikelt, kohtunikelt jt. Ka alaealiste seaduslikud esindajad pöörduvad alaealiste komisjoni poole abi saamiseks. Komisjonide kasvanud töömahu põhjusena saab nimetada informeerituse suurenemist: alaealiste komisjoni liikmed ning kaastöölised on oma tööd tutvustanud meedias, koolitustel jmt. Ka kohalikes omavalitsustes teevad tänuväärset tööd pedagoogid, sotsiaaltöötajad, vabatahtlikud noorsootöö tegijad. Taotlust ei saadeta komisjoni ilma omapoolse eeltöta.

Taotluste esitamise põhjuste analüüsimine näitab, et ligi pool juhtudest on seotud koolikohustuse mittetäitmisega. Järgnevad kriminaalkoodeksis kirjeldatud seaduserikkumised, (kuigi alaealine ei ole kriminaalvastutuse eas,) ja teised alaealise mõjutusvahendite seaduses nimetatud juhtumid. Alaealiste komisjoni ette jõudnud juhtumitest on näha, et 3/4 õigusega pahuksisse läinud noortest on poisid.

Kuidas mõjutada

Mõjutusvahenditest on kõige sagedamini rakendatud hoiatust (ligikaudu 40%), koolikorralduslikke mõjutusvahendeid ja vestlust spetsialistiga, aga ning ka muid mõjutusvahendeid. Näiteks on mõjutusvahendina üha enam kasutatud leidmas üldkasulik töö. Kui 1999.a kasutati seda mõjutusvahendit 5% juhtudest, siis nüüd on üldkasuliku töö osatähtsus tõusnud 9% -ni. Erikoolidesse suunamine on jäänud 8-9% juurde kõigist mõjutusvahendite kohaldamise otsustest.

Alaealiste komisjoni kriminaalpreventiivne tegevus seisnes nii 1999.a kui ka 2000.a projektipõhisel alusel. Tänapäevaks on igas maakonnas oma kriminaalpreventiivse tegevuse arengukava, mille alusel toetatakse maakonnas tehtavat tööd kooskõlastatud ning kaugemate eesmärkide nimel.

Kahepoolne mõju

Rõõm on tõdeda, et alaealiste komisjonid on oma töö tulemusena pakkunud paljudele probleemsetele noortele mitmesuguseid võimalusi erinevate mõjutusvahendite toel oma käitumist parandada. Kriminaalpreventiivses töös on leitud uusi koostööpartnereid. Nii töö kui koolituse kaudu on omandatud teadmisi, mida saab edukalt rakendada ka tulevikus.

Alaealise mõjutusvahendite seadusega loodud süsteemi tööd alaealiste õiguserikkujatega saab muuta paremaks õigusliku regulatsiooni täiustamisega, kuid sellest olulisem on õiguserikkumiste ennetamine ja noorele ühiskonnas toimetulekuks vajalike oskuste õpetamine kodus, koolis, tööl või noortega tegelevates asutustes.

TUGIPERE – RISK JA VÕIMALUS

Piret Talur

tugiisik 1997. aasta jaanuarist

Alates 90-ndate aastate algusest on Eesti lastekodud otsinud viise, kuidas muuta laste elutingimusi kodulähedasemaks. Uueneva Eesti märksõnadeks saanud paindlikkus ning valikuvõimaluste avardumine väljenduvad muu hulgas ka selles, et kodumaiste hulkur Rasmuste "võta-mind-endale"-ootus väljendub küsimuses "Kas sa kutsud mind endale külla?"

Ametlikul tasandil ehk lastekodu ja pere vahel sõlmitava lepingu sõnastuses on tegu lapse ajutiselt perekonda hooldusele andmisega, kõnekeelselt ja lühemalt tugiperre minekuga. "Sotsiaaltöö" lugejale peaksid nii termin kui selle sisu olema tuttav. Mõne sõnaga kokku võttes: lapse vaatenurgast on tegu kellegi koju minekuga, tugiperre poolt vaadates kellegi oma koju võtmisega puhkepäevadeks ning koolivaheaajaks.

Miks seda lapsele vaja on

Tugiperre on lapsele sellise **pere mudeliks**, mida lastekodus ei näe, olgu õhkkond nii kodune kui tahes. Kui elada väikesest peale suures seltskonnas keset vahelduvaid kasvatajaid, siis võib olla tõesti üllatav kogeda, et teistmoodi elus ei asendugi ema ööseks kellegi teisega ning pesu peseb ja toitu teeb üks ning sama inimene. Lapsel avaneb võimalus endalt küsida: "Kuidas mina sellisesse ellu sobin?"

Külaskäik on alati **vaheldus**, mis avardab ka silmaringi. Ka kodulapsed sõidavad vahel kuhugi külla, miks siis mitte lastekodu omad.

Tugipere võib olla viisiks, mis aitab tõsta lapse **enesehinnangut** ("Ma olen tubli ja väärtuslik, muidu mind külla ei kutsutaks!").

Lapse kasvatajate silmis on tugipere oluline kui **katsepolügoon**, kus laps saab testida oma suhtlemisoskusi ja väärtushinnanguid. Kasvatajatele pole väheoluline ka võimalus koguda uut energiat väikese puhkuse ajal, mil lapse heaolu eest kannab põhivastutust keegi teine.

Miks seda perele vaja on

Perele on laps alati võimaluseks kogeda vastastikuse andmise ja saamise rõõmu. Nii ka tugipere ja tugilapse puhul. Tugipere otsus jagada oma elu aeg-ajalt veel kellegagi sünnib tavaliselt soovist **teha head**. See võib lähtuda kristlikust ligimesearmastusest, enda või oma laste vajadusest seltskonna järele, soovist kellegi eest hoolitseda või leida abilist majapidamise korrashoiuks, kuid eelkõige ja enamasti on tegu **kaastundega** lapse suhtes. Laps ei saa ise oma saatust valida, tema eest otsustavad vanemad. See jätab lapse tihti abitusse olukorda, mis loomulikult tekitab hoolivas ja vastutustundlikus täiskasvanus soovi aidata.

Ettevaatust, tugipere !?

Lapse ja pere ootuste ning vajaduste vastuoludest võivad alguse saada segadused, mille oskamatu lahendamine haavab pikaks ajaks mõlemat poolt. Võib juhtuda (ja sageli juhtubki), et LAPS

- käitub risti vastupidi pere kommetele (nt ei ole nõus kandma suvel peakatet, kuigi tugiperes on nii kombeks) või üldlevinud käitumishinnangutele (nt suitsetab, kuigi pole veel passiealinegi),
- vaikib pidevalt või räägib lakkamatult,
- ei armasta tööd teha,
- ei täna kingituste eest,
- ei väljenda kiindumust,
- konkureerib pere lastega tähelepanu pärast,
- nõuab erikohtlemist oma raske saatuse tõttu...;

TUGIPERE aga

- võrdleb tugilast pidevalt oma endiste, praeguste või tulevikus oodatavate lastega,
- haletseb,
- ootab suurt tänulikkust,
- peab ainuvõimalikuks oma pere kombeid ja tavasid,
- uurib lapse minevikku ja arutab seda tema kuuldes oma tuttavatega,
- annab lootust püsivaks seotuseks tulevikus, "juhul kui..."

Meie pere lugu

Mõnikord ei lähe elu plaanipäraselt. Oled näiteks unistanud paarist-kolmest lapsest, aga tegelikult on sul üksainuke tütar. Nii juhtubki, et kui ühel hetkel loed ajalehest artiklit tugiperedest, siis lähed esimest korda elus lastekodusse.

Esialgu ei ole lugu kuigi roosiline. Võetakse kenasti vastu ja antakse laps proovi peale, aga tunne on, nagu oleks tundmatus kohas vette hüpanud. Teismeliseeas külaline paugutab uksi ning õpetab oma pere pisikesele luiskamist. See ei lähe kuidagi. Lastekodus soovitatakse pea püsti hoida ja antakse uus laps koju kaasa. Sedakorda ei õnnestu kuidagi jutule saada ning oma pere laps on see, kes kipub külalisele liiga tegema. Kurvalt tagasi: me ei tule toime.

Siinkohal võiks lugu lõppeda. Läks aga nii, et kolmandana tuli meile külla 9-aastane poiss, keda meile ei "pakutud" ja kes meie esialgsetele ootustele tegelikult ei vastanud (soovisime lasteaiaaalist tüdrukut), vaid kes ise tahtis tulla. Temaga oleme läbi käinud 1997. aasta jaanuarikuust saadik. Hetki on olnud nii- ja naasuguseid, rahulikud ja õdusad jutuajamised kõrvuti jagelemise ning arusaamatustega. Armukadedus ja kõrvalejätustunne on saanud mulle tuttavaks nii oma lapse kui külalise juures. Läks aega, enne kui suhted said nii selgeks, et lõppes alaline konkureerimine. Raske on lapse unistusi riivamata selgitada, mida on meie perel talle pakkuda ja kui kauaks. Ehk veelgi raskem on toime tulla tuttavate ja lähedaste eelarvamustega.

Mis edasi?

Meie pere jaoks on selgus käes. Ruumikitsikuse tõttu oleme juba aasta aega ette kokku leppinud, et pärast 14. sünnipäeva saab noormees olla meie juures vaid ühe-päeva-külaline. Näitamaks oma soovi jääda seotuks, oleme ühiselt otsustanud, et minust saab endise tugilapse ristiema.

Tugiperesüsteemi arendades seisavad sotsiaaltöötajad alati küsimuse ees, kas selle võimalik kasu on suurem kui riskid. Võib-olla oleks õigem säästa last võimalikust ühest perest teise käimise ja ajutisusega tekkida võivast traumast? On ju meiegi pere loos kaks last, kes said valusa kogemuse, et nad mingil põhjusel ei sobi, ei ole aktsepteeritavad sellistena nagu nad on. Kas kolmanda lapse kogemus kohtumisest teistsuguse maailmaga ning vastastikune sümpaatia on sellisel juhul suhtumist tasakaalustav? Ka juhul, kui ta ei jää perre alatiseks?

Kasvamine ja küpsemine käib karide vahel loovides nii lastekodus kui tugiperes, nii sünniga antud kui elu jooksul leitud vanemate hoole all. Nii tundlikul teemal nagu inimese hinge vormimine ei saagi anda lõplikke vastuseid. Näib siiski, et meie siin Eestis oleme otsustanud tugiperedesse uskuda.

Probleem

KAS EESTI AJAKIRJANDUS KAITSEB LAST?

Anniki Tikerpuu

*Lastekaitse Liidu
programmi "Laps ja vägivald" juht*

Möödunud aasta lõpus, 12. detsembril korraldas Eesti Lastekaitse Liit koostöös Rootsi lastekaitse organisatsiooniga Rädda Barnen ümarlaua "MÄRKA JA MÕISTA LAST", kuhu olid kutsutud sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad, Eesti suuremate meediaväljaannete ja maakonnalehtede esindajad ning teised lastega kokku puutuvad spetsialistid.

Lapse õigused vajavad seaduslikku kaitset

Vajaduse sellise kokkusaamise järele tingis asjaolu, et järjest enam võib leida ajalehtedest-ajakirjadest artikleid juhtumitest või õnnetustest lastega, milles minnakse vastuollu hea ajakirjandustavaga ning rikutakse lapse õigusi. Tihti on ära märgitud lapse nimi, elukoht, kool või mõni muu teda identifitseeriv asjaolu. Ei ole harvad ka need korrad, kui loo illustreerimiseks on lisatud lapse foto. Vastavalt ÜRO Lapse õiguste konventsioonile vajab laps oma füüsilise ja vaimse ebaküpsuse tõttu erilist kaitset, kaasa arvatud seaduslik kaitse. Praeguses ajakirjanduses võib aga märgata pigem tendentsi, et kuna lapsega seotud uudis müüb, kirjeldatakse teatud juhtumeid kui sensatsiooni. Kriisilukorras laps muutub momentaalselt uudiseks, millele sageli ei järgne põhjalikumat analüüsi. Tihti ei osata näha, mis tagajärgi see võib endaga kaasa tuua.

Meedia asetab lapse või pere olukorda, milles ta osutub taas ohvriks, seda eriti juhul, kui nad on ajakirjanduses identifitseeritud. Negatiivse varjundi annab see ka lastega kokku puutuvate inimeste tööle. Eesti ajakirjanduseetika koodeksi § 4.8. kohaselt “peab ajakirjanik õigusrikkumiste ja õnnetuste käsitlemisel kaaluma, milliseid kannatusi võib see asjaosalistele põhjustada. Ohvreid ja alaealisi kurjategijaid üldjuhul avalikkuse jaoks ei identifitseerita.”.

Kurvad tagajärjed

Ümarlual käsitleti konkreetseid artikleid ja juhtumeid, kus on olnud tegemist lapse identifitseerimisega ühel või teisel moel ning seega ajakirjanike ebaeetilise käitumisega. Tiina Kallavus Ida-Viru Maavalitsusest rääkis ühe lastekodulapse uppumisest, mille puhul ajakirjanik lastekodusse tormas ning hoolimata kasvatajate keelust omavoliliselt lapsi intervjueris. Järgmisel päeval ilmus ajalehes artikkel, milles oli olukorda ebapädevalt kirjeldatud ning esitatud mõningaid väiteid kui süüdistusi “enda isikut mitte avaldada soovivate inimeste” ütluste põhjal. Kõige rohkem šokeeris lapsi just ajakirjaniku käitumine, kes oli neid provotseerinud küsimusega: miks te ei nuta, kui teie vend on surnud? Ajakirjanduseetika koodeksi § 3.2. järgi “ei tohi ajakirjanik kuritarvitada meediaga suhtlemisel kogematumid inimesi. Enne vestlust selgitatakse räägitu võimalikke tagajärgi.”

Tiiu Meres Tallinna Laste Tugikeskusest tõi näitena 2. detsembril ajalehes Postimees ilmunud artikli “Vangide näljastreik täidab laste ja kodutute kõhtu”, kus Tallinna Laste Tugikeskuse varjupaiga lastele anti vangide streigi tõttu järele jäänud toitu. Loo kõrval avaldatud pildil oli ühe poisi nägu selgelt näha. Seda last oli koolis sagedasti näägutatud selle pärast, et ta elab varjupaigas. Artikli ilmumise ajaks oli asi maha rahunenud, aga pärast ilmumist paiskus olukord jälle segi. Pilt avaldati hoolimata varjupaiga töötajate keelust. Sageli tsiteeritakse leheveergudel ka laste ütlusi, mille õigsust pole kontrollitud ning mis seetõttu põhjustavad palju pahandust nii ütlejale kui ka teistele lastele.

Ettevaatlikkust ja peenetundelisust

Oluline on teada, et kuigi alati tuleb allikat kontrollida, siis laste puhul tuleb seda teha veel eriti hoolikalt. Alati tuleks ajakirjanikul ka asjasse puutuvate inimestega maha istuda ja artikkel enne avaldamist läbi arutada, vältimaks lapse kahjustamist meedias. Soome Lastekaitse Keskliidu esindaja Annamajja Puonti-Ansio rõhutas, et lastekaitsetöötajad peaksid olema julgemad meediale info pakkumisel, ning tähtsustas massimeedia rolli ühiskonna “valvekoerana”, kes määrab elus väga palju ning mõjutab inimesi oluliste otsuste vastuvõtmisel.

Laps on alati ohver

Tartu Prokuratuuri prokurör Raul Heido rääkis oma ettekandes lastega seotud kriminaalasjade avaldamisest ajakirjanduses. Siin ei ole vahet, kas last käsitletakse kui süüdlast või kui ohvrit: iga laps peab olema kaitstud. Küsimus on ka selles, mil määral tohib informatsiooni üldse avaldada. Tihti ei tea ajakirjanikud sellist tõsiasja, et kõik, mis puudutab kriminaalasja avaldamist, on seotud Kriminaalmenetluse koodeksiga, kus § 117 on kirjas, et eeluurimise andmeid võib avaldada ainult uurija loal ja tema poolt võimalikuks peetavas ulatuses. § 117 lõige 2 ütleb, et politsei hoiatab vajaduse korral menetluse osalisi, tunnistajaid, eksperte, tõlki ja manukaid eeluurimise andmete avaldamise lubamatuse suhtes. Seda seadust peavad järgima ka ajakirjanikud. Kahjuks on ka uurijad üsna kogematumad ajakirjandusega suhtlemisel, mistõttu nupukam ajakirjanik võib nende oskamatumust ära kasutada.

Kaitset ei ole

Diskussiooni käigus tõstatati ka küsimus, kuidas tagada Eesti õigussüsteemis lapsele kaitse juhul, kui meedia on tekitanud lapsele ja ta perekonnale moraalselt kahju. Meil on küll olemas

Lastekaitseeadus, ÜRO Lapse õiguste konventsioon, Eesti ajakirjanduseetika koodeks, kuid siiani puuduvad kehtivates seadustes rakendussätted probleemi lahendamiseks. Võimalik on pöörduda kaebusega Avaliku Sõna Nõukogu poole, kes on korduvalt tauninud ajakirjanike sellekohaseid õigusrikkumisi, kuid need pöördumised ei mõjuta ega paranda reaalselt olukorda. Kui Eestis valitseb olukord, mille järgi tarvitseb võtta ette vaid ühe nädala ajalehed, et leida neist kaks-kolm artiklit Avaliku Sõna Nõukogule arutlemiseks, siis Soomes esitatakse Annamaija Puonti-Ansio ütlemit mööda analoogseid kaebusi aastas vaid üks.

Tee lahendusteni

Ümarlaura tulemusena valmis pöördumine Riigikogu sotsiaalkomisjoni ja õiguskomisjoni lapse kaitse küsimustes suhetes meediaga. Leiti, et vajalik on ajakirjanike ja teiste lastega kokku puutuvate isikute (lapsevanemate, sotsiaaltöötajate, psühholoogide, õpetajate jt.) järjekindel koolitus, ennetamaks lapse kahjustamist meedias. Oluline on ka see, et nimetatud küsimuses tekkis avalik arutelu, mis võib viia tegelike lahendusteni. Edasine tegevusplaan näeb ette ümarlaura teistkordse kokkukutsumise käesoleva aasta sügisel, et analüüsida laste õiguste kaitse olukorda ajakirjanduses.

Meedia ümarlaud "Märka ja mõista last" toimus Lastekaitse Liidu programmi "Laps ja vägivald" raames.

Kriminaalhooldus

KRIMINAALHOOLDUS – ÜKS VANIMAID SOTSIAALTÖÖ TEGEVUSALASID

Jaanus Saar
*Sotsiaaltöö magistrant
Tartu Ülikool*

Kriminaalhoolduse vanust saab hinnata rohkem kui sajale aastale. Aktiivselt hakati kriminaalhooldust (probatsiooni, hooldusvalvet) rakendama 20. sajandi 30-ndate aastate suure majandusliku depressiooni ja poliitilise languse ajal vanglate kriitilise ülerahvastatuse tõttu.

Juba 160 aastat algusest

Esimene teadaolev kriminaalhooldusametnik oli kveeker, Bostoni kingsepp John Augustus. See mees alustas oma tööd 1841. aastal Bostoni kohtus, teatades oma ettekandes kellestki joodikust, kes on talle lubaduse andnud, et "kui ta vabastatakse vangimajast, siis ei tarvita ta enam kunagi mürgiseid jooke". Kohus määras mehele uue aja kohtu ette ilmumiseks – kolme nädala pärast. John Augustus kannab kohtu ette, et tema ja kohtu vahel on sõlmitud allkirjastatud kokkulepe. Katseaja lõppraportist võib lugeda, et hooldusaluse olek on tundmatuseeni muutunud. Kõigile tundus uskumatu, et tegemist on sama inimesega, kes vähem kui kuu aega tagasi värisedes vangide rivis seisis. Kohtunik oli tulemusega rahul ning ei mõistnud vanglakaristust, vaid määras rahatrahvi. Edaspidisest on teada veel mõned juhtumid, kus John Augustus võttis käendusele alaealisi. Seesugust tööd jätkas ta kuni oma surmani 1859. aastal.

Ajaloost on teada 19. sajandi misjonäride filantroopilised jõupingutused noorte seaduserikkujate vabastamiseks alkoholisõltuvusest. Inglismaal oli selliste misjonäride nimetuseks kohtukoja misjonärid (*police court missionaries*). Nad koondusid heategevuslikesse organisatsioonidesse, mille eesmärgiks oli päästa pisikurjategijaid alkoholismist ja kuritegevusest keelitamise, praktilise

abi ja usulise ümberveenmise teel. Misjonäride tegevust võib lugeda tulemuslikuks, kuna kohtud suunasid palju inimesi kohtukoja misjonäride juurde ümberkasvatamisele.

Esimene seadusandlik akt

Teadadaolevalt on esimeseks kriminaalhooldusalaseks seadusandlikuks aktiks 1878. aastal Massachusettsis vastu võetud määrus, mis kohustas Bostoni linnapead võtma tööle kriminaalhooldaja, kelle tööd hakkas kontrollima politsei. 1889. aastal seadustati Kanadas aktiga "Esmakordsete seaduserikkujate tingimuslik vabastamine karistuse kandmisest teatud juhtudel" seaduserikkujate vabastamine kokkuleppe alusel.

Järgides mõnede Ameerika riikide eeskju, eraldas Inglismaa valitsus 1907. aastal kohtutele raha kriminaalhooldusametnike töölevõtmiseks. Nimetatud ametnike ülesandeks oli võtta oma hoole alla kohtute hoolekandetöö ning selgitada seaduserikkujate sotsiaalset tagapõhja, et korraldada nende sotsiaalset järelevalvet. Inglismaa vanim kriminaalhooldusagentuur tegutseb siiani nimetuse all *The Probation Service*.

Eesti Kriminaalhooldusseadus

Eesti Vabariigi President kuulutas 31. detsembril 1997 välja Riigikogus 17. detsembril 1997 vastu võetud Kriminaalhooldusseaduse (RT 1998, 4, 62'). Kriminaalhooldusosakonnad alustasid tööd alates 1. maist 1998. Eesti Vabariigis on käesolevaks ajaks alustanud tööd 17 kriminaalhooldusosakonda, kus töötab pisut alla kaheksa kriminaalhooldusametniku.

Ametnike kaks põhiülesannet on järgmised:

1. Süüdistatavatele kohtu poolt määratud nõuete ja kohustuste täitmise kontrollimine;
2. Kriminaalhooldusametnik kui sotsiaaltöötaja aitab kriminaalhooldusalusel leida lahendusi olmeprobleemidele ja isiklikele muredele.

Kohus pöörab senisest rohkem tähelepanu süüdistatava isikule. Uus süsteem võimaldab kohtunikul nõuda kohtueelses menetluses spetsiaalset ettekannet, mille põhjal otsustada tingimisi karistamise korral isikule määratavad kohustused. Ka kohustuste valik on uues redaktsioonis laiem ning mitmekesisem. Kohtuniku ülesanne ei lõpe otsuse tegemise ja kriminaalhooldusele määramisega. Kriminaalhooldaja ettekande põhjal on kohtunikul võimalik valida karistuse täitmisele pööramise, lisakohustuste määramise ja otsuse muutmata jätmise vahel. Kohtueelse ettekande koostamisel on kriminaalhooldaja põhiülesanne eelkõige isiku sotsiaalne analüüs ja süüdimõistmise korral võimalike sotsiaalsete mõjutusviiside väljapakumine. Kriminaalhooldusametnik tegeleb isiku resotsialiseerimise viiside ja võimaluste kindlakstegemise ja seega on kriminaalhooldaja süüdimõistetud hooldaja ning usaldusisik.

Kriminaalhoolduse eesmärgid

Kriminaalhoolduse vormideks on individuaal- ja gruppitöö. Kriminaalhoolduse meetodit valides lähtub kriminaalhooldaja sellest, mil viisil on võimalik kõige tõhusamalt:

- võidelda kuritegeliku käitumise vastu;
- innustada kriminaalhooldusalust muutma oma suhtumisi ja hoiakuid;
- tagada hoolduskava täitmine.

Meetodi valikul tuleb arvestada kriminaalhooldusaluse isikuomadusi.

Kriminaalhoolduse meetodid on:

- vestlus
- kodukülastus
- kriminaalhoolduse eesmärgist tulenev füüsiline tegevus, mis aitab hooldusalusel muuta oma suhtumist töösse ja tööga saavutatud hüvedesse, kasvatab vastutustunnet ja kujundab korraharjumusi;
- koostöö üksikisikuga
- koostöö riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustega, et lahendada hooldusaluse isiklike probleeme, mis võiksid takistada kriminaalhoolduse eesmärkide saavutamist (elamistingimused, tööhõive, majanduslik seisund; sportimis- ja muud vaba aja veetmise võimalused; hariduse saamise võimalused; arstiabi võimalus, seal hulgas ravi- ning võõrutuskuurid; suhted perekonnaga ja lähedaste isikutega)
- koostöö eraettevõtetega ja vabatahtlikega (turvakodud, huvialaringid, tööhõive- ja sotsiaalabiasutused, kirikud jms.), kellelt võiks saada ressursse või muud abi haridus- ja tööhõiveprobleemide lahendamiseks, sportimise ning muude vaba aja veetmise võimaluste leidmiseks, arstiabi, olmeabi jm. osas.

Kriminaalhooldus ja sotsiaaltöö

Aasta-aastalt on tihenened iseseisva organisatsioonina funktsioneeriva kriminaalhooldusteenistuse sidemed professionaalse sotsiaaltööga. Kriminaalhooldusametnikult nõutakse elukutselise sotsiaaltöötaja ettevalmistust. Kriminaalhooldajaid Eestis hetkel veel ei koolitata. Kriminaalhooldajaks on võimalik saada sotsiaaltöölase kõrghariduse või sellele lähedase erialase kõrgharidusega. Tuleb sooritada ka eksam justiitsministeeriumi eksamikomisjonile.

1841. aastal alustatud kriminaalhooldustöö on jäänud põhijoontes samaks, kuid aastatega siiski edasi arenenud ning käesolevaks ajaks muutunud meie ühiskonnas enesestmõistetavaks ja tunnustatud institutsiooniks.

KRIMINAALHOOLDUSE KVALITEEDI MÕÕTMINE: VÄLJUNDINA TULEMUSPALK

Kersti Kask

Tallinna Linnakohtu

Mustamäe kriminaalhooldusosakonna juhtaja

Täna, 2001. aasta alguses võime tõdeda, et Eestis on esimesena lüüa maadest käivitatud kriminaalhooldusteenistus, mis kindlustab ülevaate tingimisi karistatutest ning võimaldab neile pakkuda toetust õiguskõrgele eluga kohanemiseks.

Kriminaalhoolduse iseloom

Kriminaalhooldus on piiriala, kus kohtuvad sotsiaalpoliitika ja karistuspoliitika - kitsamalt sotsiaalpedagoogilised töömeetodid ja järelevalve tingimisi karistatute katseajal. Eri riikides valitsevad nende kahe vastandliku pooluse vahel erinevad suhted. On maid, kus kriminaalhooldus kujutab endast ranget järelevalvet, näiteks elektroonilise jälgimissüsteemi kaudu, või siis teine suundumus, kus kriminaalhooldus läheneb oma iseloomult psühhiaatrilisele ravile. Eestis on kriminaalhoolduse puhul tegemist 65% ulatuses sotsiaaltööga ja 35% järelevalvega. Loomulikult on see suhe paindlikult muutuv, arvestades hooldusaluse eripära.

Olgugi et kriminaalhooldus kuulub justiitsministeeriumi haldusalasse, on tegemist sotsiaalpoliitiliste meetmete rakendamisega. Sotsiaalpoliitiliste meetmete rakendamine tähendab ennekõike pika tasuvusajaga investeeringut inimestesse ja inimeste kaudu ühiskonda. Sekkudes professionaalselt ja piisava respektiga kergema kuriteo sooritanud (katseajale määratud) isiku elukorraldusse, andes talle võimaluse läheneda oma olukorrale uuest vaatenurgast ning otsustada muutuste kasuks oma elus, kujutab kriminaalhooldus suurt ressursi, ühiskonna heaolu toetamisel. Määratledes kriminaalhoolduse iseloomu valdavalt sotsiaalpedagoogiliseks, on selge, et kriminaalhoolduse kvaliteeti tuleb hinnata sotsiaalpoliitika vallas tuntud meetodeid kasutades.

Kriminaalhoolduse ressursid

Oluline on välja selgitada kriminaalhoolduse ressurside vastavus sotsiaalpedagoogilise töö eesmärkidele, kuna püstitatud eesmärged pole võimalik saavutada, kui puuduvad teadmised ja oskused tööks. Teisalt on teada, et Eestis hetkel kriminaalhooldajaid ei koolitata.

Inimressurs. Üle Eesti töötab 17-nes osakonnas 176 kriminaalhooldusametnikku. Tegemist on valdavalt kas sotsiaaltöö, sotsiaalpedagoogilise või pedagoogilise kõrgharidusega ametnikega. Varasem töökogemus on mitmesugune: meditsiin, üldhariduskool, vangla, riiklik või mittetulunduslik sotsiaaltöö ja politsei. Kõik ametnikud on läbinud justiitsministeeriumi korraldatud 4-kuulise erikoolituse ja sooritanud atesteerimiseksami.

Materiaalsed ressursid. Ühe hooldusaluse kohta saame kulutada kuus keskmiselt 210-250 krooni, mis on tunduvalt väiksem ühe kinnipeetava kohta tehtud kulutustest.

Justiitshalduses on valdavaks säästlik hoiak nii inimestesse kui majandamisse. Siiski on säästlikkuses vaja liikuda samm edasi. Esimesed kaks tööaastat on vaja kriminaalhoolduse käivitamiseks suuremaid materiaalseid ressursse. Ka on töötajad pidanud rohkem aega kulutama, et luua koostöövõrgustikku ning juurutada toimivaid töövõtteid. Süsteemi tõhususe seisukohalt on oluline korraldada uuringuid, millise raha- ja ajakuluga on üks või teine töövõtte kõige efektiivsem. Tundes olemasolevat inim- ja materiaalsed ressursi ning optimaalseid töövõtteid ja neile kuluvat aega, saame analüüsida süsteemi tasuvust.

Missioonist lähtuva tulemuse hindamine

Kriminaalhooldussüsteemi missioonist lähtuvalt ei saa me piirduda vaid süsteemi tasuvuse hindamisega ressurside kasutamise seisukohalt. Oluline on hinnata ka töö tulemuslikkust, s.o mõjusust.

Hetkel toimub hindamine väga üldise parameetri alusel ja ühtemoodi kõigile. *Selleks parameetriks on katseajal täitmisele pööratud karistuste arv. Ainult selle parameetri alusel ei ole võimalik kriminaalhoolduse tulemusi hinnata.*

1. Mõningane osa kriminaalhooldusele määratud isikuid hoiab juba algusest peale kõrvale temale kohtu poolt määratud kontrollnõuete täitmisest ja annab kohtus oma elukoha kohta valeandmeid. Sellisel juhul ei ole võimalik kriminaalhoolduse teostamisele asudagi. Jääb küsimus, millise instantsi pädevusega on niisugusel juhul tegemist - kas politsei, kohtu või kriminaalhooldusega. Kirjeldatud olukorras näen kriminaalhoolduse ülesannet pigem kohtule kiire ja piisavalt olukorda kirjeldava ettekande esitamises.

2. Kriminaalhoolduse peaeesmärgil, milleks on kuritegevuse ennetamise ja kontrolli all hoidmise kaudu kuritegevuse vähendamine turvalise elukeskkonna loomise nimel, on järgmised alaeesmärgid:

- kontrollida kohtuotsusega määratud kontrollnõuete ja kohustuste täitmist

- planeerida, saavutada ja säilitada vähim võimalik positiivne muutus kriminaalhooldusaluses, tema käitumis- ja/või mõttemustrites ning lähemas või kaugemas toetusvõrgustikus, et hooldusalune tuleks edaspidi toime seaduskuulekamalt.

Hetkel toimub nimetatud alaeesmärkide täitmise jälgimine neljakuuliste tsüklite kaupa, mille möödumisel kriminaalhooldaja esitab kohtule korralise ettekande, kus analüüsitakse tehtud tööd. Analüüs on hetkel äärmiselt subjektiivne, kuna puudub mitu mõõtmisinstrumenti.

Väljatöötamist vajab:

- seaduskuuleka toimetuleku võimekuse hindamise üldmetoodika, mis sisaldaks hooldusaluse riski- ja kaitsefaktorite hindamist ja abivajaduse ning vajalike teenuste planeerimist.
Hetkel toimivad osakonnad üle Eesti eri lähtealustel ning kasutavad erinevat metoodikat, mistõttu pole võrdlev analüüs võimalik.
- instrumendid ja kindel metoodika katseaja mõjususe hindamiseks.

Kahtlemata on ühe katseaja mõjususe hindamine keeruline protsess. Iga katseajale tuleb läheneda paindlikult ja individuaalselt. Selleks vajame ühese metoodika järgi teostatud hetkepildistust katseaja alg- ning lõppfaasis ja ametniku oskust (siin näen täiendkoolituse vajadust) hinnata panust ehk siis sisendi, väljundi ja lõpptulemuse vahelist korrelatsiooni. Seega on katseaja mõjususe hindamiseks tarvis määratleda mõõdetav suurus, mõõtmise metoodika, töötada välja sellekohane dokumentatsioon ja viia läbi ametnike täiendkoolitus. Niisiis on õhus tulemuspalga ootus, aga puudub tulemuste mõõtmise metoodika.

Tulemus hoolealuse vaatevinklist nähtuna

Sotsiaalteenuste hindamisel kasutatakse kvaliteedi hindamise klassikalise meetodina ka kliendi kaasamise ulatust ning kliendi tagasisidet osutatud teenusele. Kriminaalhoolduse korral ei saa nimetatud meetodit üks-üheselt rakendada, kuna kõigepealt tuleb kindlaks määrata, keda saab antud juhul kliendiks pidada. Sisuliselt on tegemist kahekordse kliendisuhetega. Esmane tellimus tuleb ühiskonnalt – vähendada kuritegevust, tõsta üksikisiku turvalisust. Üldsuse kui kliendi rahulolu kriminaalhooldusega saab jälgida, tellides elanike küsitlusi näiteks EMOR-ilt. Tavaliselt on sotsiaalteenuse kliendiks otsese teenindamise subjekt. Kriminaalhooldusele jääb saabub kriminaalhooldusalune mitte omal vabal tahtel, vaid kohtuotsuse alusel. Siit saab alguse sotsiaaltöötaja (kriminaalhooldusametniku) ja kliendi (kriminaalhooldusaluse) vahelise suhte ülesehitamine.

Esimeses faasis toimub kriminaalhooldaja initsiatiivil hooldusaluse motiveerimine koostööle. Kaardistatakse hooldusaluse riski- ja kaitsefaktorid, väärtushinnangud, tutvutakse hooldusaluse elukorraldusega ning uuritakse kuriteo sooritamise põhjuslikkust. Koos sõnastatakse lahendamist vajavad probleemid ning sõnastatakse katseaja eesmärk. Seejärel kirjutatakse alla katseajal toimuvat reglementeeriv dokument. Sellest hetkest saab hooldusalust lugeda kriminaalhoolduse sotsiaalpedagoogiliseks kliendiks. Ühiskonna üldisel ja hooldusaluse tunduvalt detailsemal tellimisel on suur ühisosa, milleks on kuritegevuse vähendamine.

Leian, et hooldusaluse kaasamise maht kriminaalhoolduse planeerimisel ja teostamisel on piisav, küll aga on klienti veel vähe kasutatud tulemuse hindamisel ehk katseaja suhtes tagaside saamisel. Kindlasti on võimalik tulemuste hindamise selleski lõigus leida selge hindamisinstrument, mis oleks jõukohane erineva hariduse ja sotsiaalse taustaga klientidele. Loomulikult ei saa katseaja hindamine hooldusaluse vaatenurgast jääda ainsaks hindamismeetodiks. Objektiivse hindamismehhanismi väljatöötamisel tuleb haarata hindamistegevusse kõik osapooled.

Ministriumisisene kvaliteedi hindamine

Rakendusaktidega on määratletud kriminaalhoolduse klassikalised kvaliteedi hindamise mehhanismid – nii asutusesisene kui asutuseväline juhtimine ja erialane auditeerimine. Kuid seetõttu, et puuduvad selged ja üldkehtivad kriteeriumid ning määratletud on vaid auditeerimise vormiline külg, on hindamine tugevalt subjektiivne. Vajalike kriteeriumide väljatöötamise aluseks saavad olla teadusasutustelt tellitud pikaajalised, kindla ajavahemiku järel teostatavad uuringud. Seega ei saa tulemuspalga maksmiseks vajaliku võrdluse alusena kasutada ka auditeerimise kokkuvõtteid.

Planeeritud areng

Justiitsministeeriumi arengustrateegias kuni aastani 2003 nähakse ette kriminaalhoolduse osas muu hulgas ka professionaalse kriminaalhooldusametnikkonna kujundamine. Nimetatud eesmärgi saavutamiseks planeeritakse:

- määratleda uuringute alusel kriminaalhooldusametniku normkoormus, milles on arvestatud ametniku kõiki töökohustusi. Koormus peab võimaldama teha tööd tulemuslikult;
- määratleda kriteeriumid, mille alusel hinnatakse ametnike tegevust ja tegevuse tulemuslikkust ning tööprotsesside ajakulu. See võimaldab optimeerida inim- ja rahaliste ressursside kasutamist.

Arengukavas ette nähtud tegevused ei ole veel jõudnud tulemusteni. Seetõttu arvan, et tulemuspalga rakendamine käesoleval ajahetkel pigem kahjustab süsteemi kui arendab seda.

Töö kvaliteedi ja tulemuste hindamine on oluline teema. Probleemi aktuaalsusest lähtuvalt toimus Tallinna Linnakohtus 7-8. detsembril 2000 arutelu "Kuidas mõõta kriminaalhoolduse tulemuslikkust" See oli samm edasi pikal teel, mis peaks lõppema on tulemuslikkuse hindamise meetodika väljatöötamisega.

Mõttevahetus

MÖTTEID SELLEST, MIS ON SOTSIAALTÖÖ

Riina Kiik , M.Sc

Tartu Ülikool

sotsiaalpoliitika õppetooli lektor

Küsimusega, mis on sotsiaaltöö, alustan ma igal sügisel ainekursust "Sissejuhatus sotsiaaltöösse." Kolme aastaga on kuulajate arv kahekordistunud, ulatudes möödunud sügissemestril 110-ni. Kursust kuulavad peale sotsiaaltöö eriala üliõpilaste ka sotsioloogia, psühholoogia, eripedagoogika, õigusteaduskonna ja kasvatusteaduskonna tudengid.

Mõiste sotsiaaltöö on väga mitmetahuline. See on võrreldav kummipaelaga, mida on võimalik venitada 5 cm kuni meetrini ja vahel veelgi pikemaks. Kuna sotsiaaltöö näol on tegemist suhteliselt uue erialaga, siis mõisted ja nende tõlgendamine on veel kujunemisejärgus. Seepärast võib sageli kuulda arvamust, et sotsiaaltöötaja on sama mis sotsiaalhooldustöötaja. Neid sõnu kasutakse sünonüümidena, kuigi nende sisu on erinev, sest sotsiaaltöötaja ja sotsiaalhooldustöötaja (ehk lihtsalt hooldustöötaja) teadmiste ja oskuste tase on erinev.

Mujal maailmas mõistetakse sotsiaaltöö all kutselise sotsiaaltöötaja sihipärasest tegevusest, milles teadlikult kasutatakse mitmesuguseid võtteid ja meetodeid. Sotsiaaltöös juhendatakse kindlasti väärtustest ja teoreetilistest teadmistest ning praktilistest kogemustest. Eriti olulised on teadmised, mis saadakse ühiskonna- ja käitumisteadustest. Siiski ei tee ükski nimetatud teguritest omaette sellest tegevusest sotsiaaltööd. Sotsiaaltöö moodustab terviku, milles integreeruvad omavahel väärtused, teadmised, eesmärgid, ülesanded, meetodid ja võtted.

Sotsiaaltöö sisu lahtimõtestamine aitab kaasa professioni kujunemisele. Mida selgemad on meie endi (sotsiaaltöötajate) teadmised ja arusaamad sotsiaaltööst ja sotsiaaltöötajast, seda kergem on seda ka selgitada teistele professionidele ning laiemale üldsusele.

Alljärgnevalt väljavõtteid üliõpilaste vastustest küsimusele, *mis on sotsiaaltöö?*

Üldiselt võib vastused jagada kahte rühma: ühed, milles viidatakse sotsiaaltööle kui abistamisele ja klienditööle ning teised, mis toovad välja probleemid ja suhted ühiskonna tasandil. Nii esimese kui ka teise rühma vastustes on tunda muret väärte arusaamade pärast sellest, mis või kes on sotsiaaltöö(taja)?

“Viimasel ajal on minult tihti küsitud, et kuna ma õpin nüüd sotsiaaltööd, mida ma siis hiljem tegema hakkan? Mis on see valdkond, kus ma tegutsema hakkan? Ja minu lühikeseks vastuseks on: sotsiaaltöötajana tegelen ma kõigi eluheidikutega, nõrkade, väetite, “liiga” noorte ja “liiga” vanadega –elule jalgu jäänutega. Vaimustust see kelleski tekitanud ei ole ja lisaküsimusi tavaliselt ka mitte.”

“Minult on palju kordi küsitud, et mis eriala ma siis ülikooli õppima tuln ning mitmed inimesed, kuulates, et olen sotsiaaltöö eriala tudeng, on selle peale naerma hakanud. Seda just sellepärast, et nende arvates tullakse sellele alale ainult selleks, et hiljem riigitööle saada. Ma ei tea, kuivõrd see tõele vastab, kuid ise arvan, et kui peaeesmärgiks on võimalikult palju raha kokku kühveldada, siis tasuks hoopis ettevõtlusega tegelema hakata. Sotsiaaltöötajaks tasub hakata ikkagi siis, kui soovid inimesi aidata /.../ sotsiaaltöötajad töötavad ka teoreetiliste probleemidega –uurivad, mis ühiskonnas valesti on ja otsivad lahendusi, kuidas asju paremaks muuta.”

“Iga kord, kui minu tuttavatest keegi küsib, et mida ma ülikoolis õpin, tundub mulle, et vastuse peale –sotsiaaltööd- ilmub nende nägudele mingisugune imelik pilk. See justkui heidaks ette minu valikut. Nende pilkude tagant võib leida küsimust: Miks mitte juurat või majandust? Sotsiaaltöötaja elukutse pole ju tulutoov.”

“Pole olnud ühtegi inimest, kes on saanud teada minu erialast, kes oleks sotsiaaltööd pidanud millekski muuks kui vanurite kasimiseks ja elu hammasrataste vahele jäänud inimeste käehoidmiseks. Jah, muidugi kuulub ka see sotsiaaltöötaja kohustuste hulka. Aga mitte ainult!”

“Sotsiaaltöö erialaga kipub tegelikult olema täpselt samuti kui sotsioloogiaga – inimesed lihtsalt ei tea, mida sellest arvata või mis see õigupoolest on. Võib-olla on olukord mõneti isegi hullem, sest sotsioloogiat õppiva inimesega kokku puutudes küsitakse sageli otse: Mida sa õpid? Mis see on? Kelleks sa siis tulevikus saad? Aga sotsiaaltöö kohta tehakse ise oletusi(kui teadmisi napib), et eks see üks vanurite keeramine ole.”

“Minu jaoks pole sotsiaaltöö pelgalt vaid vanurite ja asotsiaalidega tegelemine, nagu enamuse inimesi arvab. Sotsiaaltöö on midagi laiemat ja abstraktsemat, mille abil on võimalik muuta elu ja selle kvaliteeti Eestis paremaks. Sotsiaaltöö on perspektiivikas eriala.”

“Sotsiaaltöö –see pole mitte ainult töö haiglas, koolis, lastekodus või sotsiaalhoolekande osakonnas, see on võimalus aru saada, kes mina olen ja mille jaoks ma selles maailmas elan? See on nii tähtis, me elame selleks et näha, aru saada, mis on elu. /.../ sotsiaaltöö on tuleviku eriala.”

“Minu jaoks seostub sotsiaaltöö ennekõike humanistlike eesmärkidega.”

“Orienteerumine süsteemis, mis tavakodanikule (kes elamisega hõivatud) jääb võõraks. Seaduse, õiguste ja vajaduste hea tundmine ning soov saadud teadmisi õilsameelselt ja omakasuta rakendada. Sotsiaaltöö on võitlustöö, otsimine, leiutamine ja selgitamine. Kaitsmine.”

“Sotsiaaltöötajad on nagu arstid, aga arstid ravivad, ent sotsiaaltöötajad- nad aitavad elada.”

“Minu jaoks on sotsiaaltöö üks neist möödapääsmatuist aladest, mida on vaja organiseerida ja millel ei saa lasta lihtsalt kulgeda omasoodu.”

“Sotsiaaltöötaja ülesandeks on luua selline ühiskond, kus ei oleks selliseid inimesi, keda ei suudeta aidata.”

“Sotsiaaltööd laiemalt defineerides peaks alustama sellest, mille alla sotsiaaltöö kuulub. Ennekõike kuulub see sotsiaalpoliitika valdkonda, millest johtuvalt on tegemist inimeste heaolu tagamisega. Heaolu tagamisena võiks mainida selliseid ülesandeid nagu võrdsuse, kindluse, turvalisuse ja elamisväärsete tingimuste tagamine.”

“Sotsiaaltöö on minu jaoks võimalus ise midagi ära teha, see on võimalus (kuigi pisut hirmutav ja proovile panev) midagi muuta ja paremuse poole suunata.”

“Sotsiaaltöö on tegelemine ühiskonnas raskustesse sattunud inimeste ja gruppidega. Sotsiaaltöö eesmärgiks on vähendada sotsiaalset ebavõrdsust, abistada inimesi, kes ise endaga piisavalt hästi toime ei tule (lapsed, vanurid). Sotsiaaltöö kaudu püütakse tagada kõigile võrdsed võimalused ühiskonnas, leevendada puudujääke.”

“Kogu sotsiaaltöö põhimõtteks on heaolu saavutamine, abistamine, võimaluste loomine paremaks toimetulekuks.”

“Inimeste seas, kes pole õppinud sotsiaaltööd või lihtsalt pole olnud kokkupuudet selle alaga, on levinud arusaam, et sotsiaaltööd tegevad inimesed on nn. heategijad, kes ilma mingi olulise tasuta teevad määratul hulgal abistamistööd.”

Huvitavad mõtted, kas pole? Noored inimesed väljendavad oma seisukohti ja kaitsevad oma valikut. Kas julgeme ka meie? Kas meie küsime vahel endalt, mis on sotsiaaltöö ja kes on sotsiaaltöötaja? ...

Arvamus

AVAHOOLDUS LASTEKAITSES

Andres Siplane

TPÜ sotsiaaltöö magistrant

Kevaditi saavad paljud kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad ja mittetulundusühingute aktivistid maavalitsuste kaudu projektiraha preventiivse töö ja avahoolduse tarvis, seda küll aasta-aastalt üha väiksemas koguses.

Põhjus, miks avahooldust soositakse, on selle kliendikesksus ja ökonoomsus - avahoolduse rakendamise korral puudub vajadus kliendile uut hoolduse vormi otsida, talle uus kodu rajada, tema ümberkohanemisele kaasa aidata.

Käesolevas kirjutises käsitlen mõistet avahooldus (ingl k *community care*) lastekaitstes.

Avahooldust saab käsitleda kõigepealt valdkonnana ja seda valdkonda omakorda tegevustena.

Avahooldus on hoolekande sektor, mis asub siinpool hooldekodusid, lastekodusid, haiglaid, ja vanglaid, ning sellele vastandub kinnine ehk institutsionaalne hooldus.

Lastekaitstes nimetan avahoolduseks kitsamas tähenduses tegevust, mis hoiab ära lapse paigutamise institutsionaalsele hooldusele, st lastekodusse või SOS lastekülla. Kasupere on midagi vahepealset, mida küll tuleks eelistada institutsionaalsele hooldusele, kuid eelnevalt peaks püüdma siiski bioloogilisi sidemeid säilitada. Kasupere on lapsele loomupärane keskkond, kuid see ei ole algupärane, st kasuperre paigutamisel tuleb lapse kohanemise nimel vaeva näha.

Avahooldus laiemas tähenduses käsitleb kogu lastekaitsealast tegevust, mis soosib lapse ja tema vanemate suhte säilimist ja lapsega tegelemist tema loomupärasel keskkonnas.

Edaspidi käsitletakse avahooldust selle kitsamas tähenduses.

Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöö põhilised tegevused on järgmised:

1. Vanemliku hoolitsuseta laste või vanemaid omavate, kuid abi vajavate laste väljaselgitamine ja nende elu korraldamine.
2. Vanemliku hoolitsuseta lastele sobiva asendushoolduse leidmine ja seadmine.
3. Alaealiste üle eestkoste seadmiseks või lõpetamiseks avalduse koostamine ja esinemine kohtus omavalitsuse esindajana.
4. Laste kasvatamisega seotud küsimuste ja vaidluste lahendamine.
5. Laste hariduse ja töö küsimused.
6. Alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumistega seotud küsimused.
7. Alaealiste varaliste õiguste kaitse.
8. Alaealise perekonnanime muutmine.
9. Arvamuse koostamine ja esitamine maavalitsusele lapsendamise küsimuses.

Avahoolduseks saab nendest nimetada eelkõige esimest ülesannet (eriti "... nende elu korraldamist"), samuti neljandat ("laste kasvatamisega seotud küsimuste ja vaidluste lahendamine") ja viiendat ("laste hariduse, töö ja karistamise küsimused").

Seadusandliku aluse avahoolduse üheks mudeliks leiame Sotsiaalhoolekande seaduse §25:

(1) Lapse võib sotsiaalteenuse ja muu abi osutamiseks eraldada kodust ja perekonnast ainult järgmiste asjaolude üheaegsel esinemisel:

1) puudused lapse hooldamisel ja kasvatamisel ohustavad lapse elu, tervist või arengut või kui laps ise oma käitumisega seab ohtu oma elu, tervise või arengu;

2) perekonna ja lapse suhtes kasutusele võetud muud abinõud ei ole osutunud küllaldaseks või nende kasutamine ei ole võimalik;

3) lapse eraldamine perekonnast toimub lapse huvides.

Erilist tähelepanu tuleks pöörata lõige 1 punkt 2-le, kus räägitakse "perekonna ja lapse suhtes kasutusele võetud muudest abinõudest...". Omavalitsuse sotsiaaltalitus peaks seaduse kohaselt enne lapse vanematest eraldamist ära proovima "muud abinõud", kuid nende abinõude valdamise ja rahastamisega on lood kehvad. Pole olemas kolmandat, erapooletut osapoolt, kes hindaks "muude abinõude" rakendamise ammendatust. Lastekaitseseaduse §27 ütleb, et lapse vanematest eraldamise põhjendatuse otsustab sotsiaaltalitus - st. seesama institutsioon, kes viib lahutusprotsessi ka läbi. Minu hinnangul on siin ülesannete konflikt. Eestis on ressursipuudus, mistõttu erapooletu ombudsmani palkamine ei tule kõne alla. Kuigi on olemas Eesti Lastekaitseliit ja selle kohalikud ühingud, tegelevad ka need lastekaitse järelevalve teostamise kõrval ka lastekaitse teostamisega ega sobi selle tõttu kirjeldatud ülesande tarvis.

Lastekaitstes tähendab lapse eraldamine vanematest vähemalt töö mahu kahekordistumist:

1. lapsele uue kodu leidmine, tegelemine lapse kohanemiskustega ja uues kodus tema kasvatamise jälgimine;
2. tegelemine lapse bioloogiliste vanematega;
3. kui probleemsel perekonnal on lapsi rohkem, siis on ka kõiki lahutamise tulenevaid riske iga lapse võrra rohkem ja töömaht suurem;
4. kui probleemne bioloogiline ema on veel suudab veel sünnitada, siis ei ole lahendus olemasolevate laste eraldamise näol sugugi lõplik

Avahoolduse rakendamisel elab laps oma pärisvanemate juures edasi, mis jätab töö mahu samaks. Professionaalse lähenemise korral hakkab ka töö maht kahanema. Omavalitsusjuhtidele on kohutavalt raske selgeks teha vajadust teraapia, tugijõu, abiõpetaja või muude vajalike tegevuste rahastamiseks. Tõenäoliselt mõjub omavalitsusjuhile teooriatest, tõhususest ja tasuvusanalüüsist enam viitamine seadusele, mille rakendamisele käesolev artikkel üles kutsubki.

Uurimus

SOTSIAALTÖÖ ERIALA VALIKU PÕHJUSED TÜ sotsiaaltöö üliõpilaste näitel

Maris Migul

sotsiaalpoliitika 4. kursuse üliõpilane
Tartu Ülikool

Eesti ühiskonnas toimunud uuenemisprotsessiga tekkis vahe toimetulevate ja toimetulenematute inimeste vahel. Sellest tulenevad uued väljakutsed sotsiaaltööle ja sotsiaaltöötajale. Sotsiaalalale on hetkel iseloomulik erialase koolituse erinev tase. Viimasel ajal on sotsiaaltöö erialale olnud

suur konkurss. Oma tipu saavutas see 1999.a. suvel, kui TÜ-s kandideeris sotsiaaltöö erialale 16,1 inimest ühele kohale, TPÜ-sse aga koguni 32,6. Meedias tekitas palju poleemikat seni ühiskonnas vähe tähelepanu äratanud eriala ootamatu populaarsus. Suure soovijate arvu põhjus pole selge, kuna pole uuritud nende üliõpilaskandidaatide erialavaliku motiive.

Minu bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida sotsiaaltöö eriala valiku põhjusi ja erialatruudust TÜ sotsiaaltöö eriala üliõpilaste näitel. Meetodiks valisin kvalitatiivse intervjuu. Valimisse oli kaasatud 21 respondenti, neist 11 on 1. kursuse üliõpilased ja 10 4. kursuse üliõpilased. 1. kursuse üliõpilastest oli 6 meest ja 5 naist, 4. kursuse üliõpilastest oli mehi 2 ja naisi 8. Valimi koostamisel jälgiti printsiipi, et selles oleks enamvähem võrdselt esimese ja neljanda kursuse üliõpilasi. Respondentide keskmine vanus oli 25 aastat, kõige noorem respondent oli 18 - ne, kõige vanem 32 - aastane. Uurimise materjali käsitleti cross-case meetodil. Empiiriline materjal kodeeriti.

Kogemused ja kokkupuuted eriala valiku ühe põhjusena

Üliõpilaste eriala valiku põhjused ei ole ühetaolised. Uurimistulemuste analüüs näitas, et igal üliõpilasel oli TÜ sotsiaaltöö erialale astumiseks oma isiklik põhjus, milles põimuvad erinevad motiivid. Esines nii erialalähedasi kaalutlusi (soov aidata teisi inimesi) kui ka sisuliselt erialavõõraid kaalutlusi (uudne eriala, teine eelistus jms). Tihti on ajendanud sotsiaaltöö õppima eelnev abistamiskogemus. On märgata, et abivajaja roll on soodustanud abistava käitumise soovi.

"Endal peres probleeme olnud. Isa oli alkohoolik, peksis ja nii. Vajasin abi ega teadnud, kelle poole pöörduda. Ma olen ise kannatusi üle elanud ja tean, mis tunne see on."

(naine, 20)

Aitamise soov võib tekkida mingil isiklikul ajendil - sotsiaaltöö õppimise teel loodetakse omandada teadmisi ja kogemusi, mis tulevikus leiaksid rakendust mõne konkreetse probleemi lahendamisel. Näiteks soovitakse saada teadmisi mõne keeruka psüühilise protsessi või somaatilise haiguse kohta. Ka sotsiaalhooldustöö kogemust võib käsitleda abistamiskogemusena, mis võib olla sotsiaaltöö õppimise ajendiks. Analüüsi järgi osutus oluliseks teguriks inimese usk. Tihtipeale eelnesid sotsiaaltöö õpingutele õpingud lähedasel erialal. Võib öelda, et varasem diakooniatöö tekitas huvi sotsiaaltöö vastu.

Lapsepõlves perekonna kujundatud mõtteviisi, et nõrgemaid tuleb toetada võib käsitleda kui eeldust olla aitaja rollis.

"Algas lapsepõlvest, klassivennal põles maja maha, viisime emaga riideid ja süüa. Kui keegi klassist haiglas oli, siis minu samariitlasehing tahtis kirjutada neile 30 kirja vähemalt."

(naine, 27)

Koduse keskkonna mõju võib käsitleda ka laiemalt. Näiteks võis eriala valik tähendada ka perekondliku traditsiooni jätkamist.

Kas tulevikueriala?

Vastustest selgus, et üldjuhul peetakse sotsiaaltöö õppimist arendavaks just praktilise psühholoogia ja kliendiga töötamise meetodite rohkuse tõttu.

"Uudne ja laienev eriala. Usutakse, et saadakse tööd. Heategevus on trendikas ja riiklikult toetatud. Populaarsus toidab ennast ise, inimesed vaatavad, et see on suure konkursiga eriala, ju on ka siis hea"

(naine, 28)

TPÜ uurijad on leidnud, et 65% proovis sotsiaaltöö erialale sisse saada, sest see tundus olevat uus, huvitav ja perspektiivikas; 29% vastustest võis välja lugeda soovi omandada elukutset, mis on seotud inimese ja aitamise (Niinemets 1996). Üksmeelselt leiti, et sotsiaaltööl on hetkel veel rohkesti arenguruumi ja et praegune töö erineb kindlasti kümne aasta pärast tehtavast.

Erialane kõrgharidus versustöökoht

Ülikooli lõpetamisega lõpeb helge tudengipõli ja vastsel spetsialistil tuleb end tõestada tööturul. Tudengid tajuvad, et vaatamata erialasele kõrgharidusele on töö leidmine raske, kuna noorel inimesel on väga keeruline end läbi murda vanade olijate ringkaitsest.

"Esiteks tuleks unustada nõukogudeaegne süsteem, see segab väga palju. Tuleks korraldada täiendkoolitusi, aga inimesed, kes on 20 aastat ühe koha peal olnud, neil on stampmõtted peas"

(mees, 21)

Siinkohal vastanduvad vanad sotsiaaltöötajad värskest lõpetanud sotsiaaltöötajatele. Tekkinud olukorra ainsa lahendusena nähakse sotsiaaltöötajate pädevuse suurendamist ja ametialase atesteerimise vajalikkust. Sotsiaaltöötajate atesteerimine, mis peaks lähiaastatel käivituma, asendab erialase ettevalmistuseta sotsiaaltöötajad kõrgharidusega sotsiaaltöötajatega. Atesteerimise käivitamine sõltub aga paljuski avaliku sektori palgapoliitikast.. (Kõrda&Tammeleht 1999).

Ebakindlust erialase töö leidmise suhtes põhjustavad lõpetanute pikaajalised tööotsingud. Võib öelda, et uurimuses osalenud vanemad tudengid olid töö leidmise suhtes negatiivsemalt meelestatud kui nooremad.

"Olen näinud, et töö saamine pole kerge. Räägitakse, et EV vajab sotsiaaltöötajaid, aga ei vaja ju. Vahel on tunne, et lõpetad ülikooli ja lähed pankka telleriks."

(mees, 27)

Uurimuse andmed kinnitavad, et ebaõnnestunud erialase töö otsingud viivad kiirelt mitteerialase töö kasuks otsustamiseni. Oluliseks peeti mitte seisma jääda, vaid minna edasi kas või ajutise mitteerialase töö baasil. Saadav haridus on piisavalt laiahaardeline selleks, et tulla toime ka teistes eluvaldkondades.

Erialase töö suhtes oli suurel enamusel välja kujunenud soovitatavad ja mittesoovitavad valdkonnad. Vaid vähesed leidsid, et eelistusi ei tohiks olla, enamikul oli kindel nägemus, millise sihtrühmaga nad võiksid tegelda. Kõige populaarsem oli klienditöö lastega ja kõige ebasoositum töö kriminaalhoolduses. Peaaegu kõik uurimuses osalenud mehed kujutasid end juhi rollis tegutsejatena, naised aga klienditöötajatenä. Väikese osa moodustasid üliõpilased, kes tunnevad huvi sotsiaalpoliitika vastu. Kokkuvõttes võib öelda, et üliõpilased teavad hästi, mida tahavad.

Sotsiaaltöö maine

Tudengite arvates on sotsiaaltöö maine Eestis madal. Eelkõige tuleneb see sellest, et sotsiaaltöö erialal töötab palju erihariduseta isikuid, kes tõmbavad eriala mainet alla. Sotsiaaltöö on aga Eestis uus eriala, mis peab end kogu aeg tõestama.

“Sotsiaaltöö jaoks puudub suur pauk, see ala peaks ennast tõestama. Kui mingi meeskond lahendaks edukalt mõne probleemi ja see leiaks meedias vastukaja.”

(mees, 27)

Kõrge konkursi ja madala maine vahelist seost võib seletada üliõpilaste hea usu ja lootusega eriala mainet tulevikus parandada. Hinnatakse eriala uudsust ja võimalust kujundada oma karjääri.

Uurimus kajastab konflikti sotsiaaltöö üliõpilaste ja praeguste erihariduseta sotsiaaltöötajate vahel.

“See on mu isiklik tunne, aga minu arust vanad olijad suhtuvad tõrjuvalt.”

(naine, 27)

Uurimusest selgus, et üliõpilased tähtsustavad Sotsiaalhoolekande seaduses esitatud sotsiaaltöötaja definitsiooni, mille kohaselt sotsiaaltöötaja on erialase kõrgharidusega isik (§ 2 lg. 11). Siinkohal näevad respondendid vastuolu tegelikkuse ja seaduses sätestatu vahel.

1. ja 4. kursuse võrdlus

Uurimusest selgus, et sotsiaaltöö tudengeid on põhiliselt kahte liiki: need, kes on asunud eriala õppima kindla teadmisega (tavaliselt on sellele eelnenud õpingud kesk-eri õppeasutuses) ja need, kelle eriala valik oli juhuslikku laadi või kavandatud üleminekuna teisele erialale. Eraldi väärib märkimist, et kui praegune 4. kursus ülikooli astus (reeglina toimus see 1996.a suvel), oli sotsiaaltöö õppetoolis vastuvõtu vanuse alampiiriks 22 eluaastat. Seoses TÜ sisekorraeskirjaga alates 1997. aastast sellist piirangut enam ei ole. Seega võib öelda, et praeguse 4. kursuse elukogemused olid juba ülikooli astudes suuremad kui esmakursuslastel, kelle hulgas oli valdav osa gümnaasiumist tulnud. Seetõttu osutusid ka 4. kursuse üliõpilaste eelteadmised erialast tugevamateks 1. kursuse omadega võrreldes.

“Ühte ma ütlen küll, seda eriala ei tohiks nii noorelt õppida. Mõned on kohe päris pubekad. See eriala eeldab eelnevat kogemust.”

(naine, 19)

Kõrvutades 1. ja 4. kursust tundus, et tegu on erinevate motiividega - veel enam - erineva maailmanägemisega. Üheks mõjuteguriks oli kindlasti intervjueeritute erinev vanus ja taust. 1. kursuse motivatsioon oli reeglina juhuslikku laadi. Eriala õpiti selle vastu sügavamalt huvi tundmata. Palju esines ka seisukohta, et ei ole probleemiks uuesti ülikooli astuda, omades juba “vale eriala” õppimise jooksul kogutud punkte. Paljudel oli see teine eelistus, mis tähendab seda, et kui tudengikandidaadil ei õnnestunud eelistatud erialale pääseda, siis konkureerib ta automaatselt teisele. Väike grupp 1. kursuse üliõpilastest oli selliseid, kes intervjueerimise ajal kahtlesid oma valiku õigsuses või olid juba loobunud valitud erialast. Samas leidis

esmakursuslaste hulgas ka neid, kes olid erialast sügavalt huvitatud. Üldjuhul olid nad vanemad ja omasid eelnevaid kogemusi. 4. kursuse puhul võib kasutada mõistet erialatruudus. Keegi lõpetajatest ei kavatse erialale täiesti selga pöörata, valitud eriala on õigustanud ootusi.

Tulenevalt eriala valiku motiividest ja kogemustest eriala valikul, on üliõpilased jagatud tinglikult neljaks tüübiks, mida kirjeldab tabel 1.

Tabel 1. Sotsiaaltöö üliõpilaste tüübid TÜ-s

	I kursus	IV kursus
	Maailmaparandaja	Erialatruudus
ESIMENE EELISTUS	<ul style="list-style-type: none"> • naissoost • eelnev ettekujutus erialast olemas • eelistab klienditööd • kõrgenenud abistamissoov • varasem kokkupuude lastega 	<ul style="list-style-type: none"> • perekondlik taust (eriala valik perekondliku järjepidevuse tõttu ja/või pereliige vajab abi) • praktilised kogemused sotsiaaltöös • varem õpitud lähedane eriala • religioosne maailmavaade • hirm tulevase töökoha pärast • arvab, et suur konkurss tähendab eriala populaarsust • soovib sotsiaaltöö mainet parandada
	Õnneotsija	Varuväljapääs
TEINE EELISTUS	<ul style="list-style-type: none"> • kahtleb erialas või on loobunud • varasem ettekujutus erialast puudus • erialavõõrad kaalutlused • arvab, et sotsiaaltöö staatus on ühiskonnas madal • peab töötamist vanuritega vastumeelseks • ei pea erialast tööd tähtsaks 	<ul style="list-style-type: none"> • ei soovi teha klienditööd • sotsiaaltöö staatus ühiskonnas on madal • peab lobbitööd eriala väärtustamisel tähtsaks

Kokkuvõte

Hetkel on Eestis teravaks probleemiks erialase hariduse puudumine suurel osal töötajatest. Sotsiaaltöö erialana on alles leidmas oma identiteeti ja sotsiaaltöö üliõpilastel on siin tähtis roll. Praegused lõpetajad tajuvad, et vaatamata erialasele kõrgharidusele on raske tööd leida vanade olijate ringkaiuse tõttu. Ainsa lahendusena tekkinud olukorrast nähakse sotsiaaltöötajate pädevusenõuete muutmist ja ametialast atesteerimist.

Kasutatud kirjandus:

Kõrda & Tammeleht (1999). Sotsiaaltöötajate haridustase ja koolitusvajadus. Bakalaureusetöö, TPÜ sotsiaaltöö osakond.

Niinemets (1996). Sotsiaaltöötajate koolitamisest TPÜ-s. Bakalaureusetöö, TPÜ sotsiaaltööosakond.

ÜKSIKEAKATE TOIMETULEK VIHULA VALLAS LÄÄNE -VIRUMAAL

Jane Väli

sotsiaaltöö 4. kursuse üliõpilane
Tartu Ülikooli

Meie praegune elu pigem alavääristab kui austab vanainimest. Vana inimene ei oska telefoni- ega pangakaarti kasutada, tema elutarkus on hõlpsasti asendatav juhtimisteooria, psühholoogia või mõne muu moodsa eluala käsiraamatuga. Eluga hakkamasaamist aga raamatutest ei õpita ja näpuga teooriajärke vedades ennast autoriteediks ei tee.

Gunnar Aarma

Vihula ja Võsu valla vabatahtlik ühinemine üheks Vihula vallaks 22. oktoobril 1999 tõi kaasa peale uuenduste valla töökorralduses ka vajaduse koguda uut infot valla elanike kohta. Kuna suurenes valla territoorium, suurenes ka elanike arv. Kohalikule omavalitsusele vajamineva info hankimine ajendas ühinenud valdade territooriumil üle vaatama üksinda elavate eakate toimetulekuprobleeme.

Eesmärk oli kindlaks teha üksi elavate eakate vajadus sotsiaalabi järele, uurida üksikeakate soove ning tulevikumõtteid: kes neist sooviks asuda elama hooldekodusse, kes tahaks stabiilse abistamise korral elada oma kodus elu lõpuni. Ulatusliku töö tulemusena edastati Vihula valla omavalitsusele toimetulekuinfo valla seenioridest, mis peaks kindlasti abistama valda oma arengukava täiendamisel. Küsitlus viidi läbi 2000. aasta juulis.

Vihula valla hetkeseisu üldiseloomustus

Vihula vald asub Lääne - Viru põhjaosas Soome lahe ääres. Valla pindala on 369.6 km² ja sellel paikneb 53 küla ning üks alevik. Seisuga 01.01.2000 oli vallas registreeritud 2390 elanikku. Pensioniealasi oli 571, neist elas üksi 170 vanurit. Hooldust vajavaid eakaid ja invaliide on vallas 29. Suure territooriumi tõttu on vahemaad hooldatavate vahel pikad ja avahooldusega seega raskendatud.

Tulemused:

157-st ankeedist tagastati täidetult 123, mis moodustab väljasaadetud ankeetide üldarvust 78%. Neist 102 kuulus naistele ja 21 meestele.

Üksi elavad vanurid ja lapsed

Eesti seaduste järgi on abivajava eaka eest kohustatud hoolitsema tema lapsed ja omaksed. Ligikaudu 1/4 -l küsitletutest lapsed puuduvad. Kuigi neil on sugulasi või häid sõpru, võib arvata, et just need eakad ootavad vallalt suuremat hoolitsust. Üksikeakate hooldamise kohustus on seadusega pandud eelkõige kohalikule omavalitsusele.

Mitte alati ei hoolitse lapsed oma vanemate eest. Soovisime saada ülevaadet, kui sageli lapsed oma vanemaid külastavad. Selgus, et külastamissagedus sõltub nii eaka tervisest ja toimetulekust, laste majanduslikust olukorrast, vahemaast vanema ja lapse elukoha vahel kui ka vanema ja laste omavahelisest läbisaamisest.

Küsitletud vanemaid külastatakse kõige sagedamini kord nädalas. Sellistel eakatel pole reeglina muud abi vaja, sest laste toel tulevad nad oma eluga toime. Ligemale neljandikku vastanutest külastavad lapsed kord kuus, millest noorematele ja tervematele eakatele piisab. Vanuritele, kelle tervis on halb ja liikumine raskendatud, jääb sellest aga väheks, nad vajavad kõrvalist abi. Paljud lapsed külastavad oma vanemaid veelgi harvemini. Põhjus on eelkõige vahemaades ja majanduslikus kehvuses.

Et välja selgitada, millist abi vanurid saavad lastelt ja millist abi nad ootavad vallalt, paluti neil kirja panna, millega lapsed neid abistavad. Kuuendik küsitletutest ei saa oma lastelt mingit abi. Need on enamuses nooremad pensionärid. Rahalist abi saavad väga vähesed eakad - vaid 10% vastanutest. Selle põhjuseks on ka asjaolu, et pension on viimaste aastatega tõusnud, mistõttu sageli võib vanema sissetulek olla lapse kuupalgast suurem. Küllalt palju on ka juhtumeid, kus vanemad inimesed on sunnitud oma pensionist toetama sissetulekuta lapsi või lapselapsi ning seepärast piirama oma väljaminekuid.

Kuna paljud vanurid elavad ahiküttega korterites/ majades, on üks raskemaid probleeme kütte muretsemine. Kui rahaliselt saavad eakad kütte eest tasumisega veel hakkama, ei jõua nad siiski puid saagida ja lõhkuda. Probleemiks on ka füüsilist jõudu nõudvad muud tegevused, näiteks kas või asjaajamine. Selgus, et mehed vajavad vähem abi kui naised, sest mehed saavad füüsilist jõudu nõudvate töödega kauem ja paremini hakkama.

Eakad ja eluase

Et eluase ja sellega seotud probleemid on eakatele väga tähtsad, oli vaja välja selgitada, kus ja millistes tingimustes nad elavad.

Enamus küsitletutest, 103 eakat ehk 84% vastanutest elab oma majas, üheksa eakat elab erastatud korteris ja 10 üürikorteris. Oma maja nõuab ühest küljest küll suuremaid väljaminekuid, sest remont tuleb teha majaomanikul endal, mis on eakatele majanduslikult raske, kuna sissetulekuks on ainult ühe inimese pension. Sageli on maja ehitatud väga ammu, isegi sada või rohkem aastat tagasi. Täna jaoks vajaksid need remonti ja kaasajastamist. Paljudes majades puudub vesi ja kanalisatsioon, ühes isegi elekter. Muidugi raskendab see vanurite toimetulekut, seda eriti talvel ja tervise halvenemise korral. Teisest küljest on eakal oma maja olemasolu korral võimalik oma töid ajastada ja jaotada vastavalt rahakotile. Oma majas elaval eakal ei ole vaja kindlaks tähtjaks tasuda püsivaid eluasemekulusid, nagu see on üürikorteri puhul.

Mugavuste puudumisele vaatamata lepivad eakad oma eluasemega. Vaid 6 inimest polnud oma elutingimustega rahul.

Materiaalne olukord ja toimetulek

Vastuseid küsimusele "Kas Teile piisab Teie sissetulekutest?" võib tõlgendada mitmeti. Pensioni suurus on väga erinev, see võib ulatuda 800 kroonist rohkem kui 2000 kroonini. Mõni inimene oskab toime tulla ka vähese rahaga, teisele aga pole kunagi küllalt. Pool vastanutest arvas, et tuleb oma pensioniga toime. Need olid inimesed, kelle pension on keskmise või üle keskmise suurusega või kes käisid tööl. Töötavaid eakaid oli vastanute hulgas 10, enamuses vanuses kuni 75 aastat. Ligemale 15% vastanutest luges oma sissetulekut täiesti piisavaks, kuid pea kolmandik ei tule rahaga välja. 29 % vastanutest arvas, et riiklikest toetustest ja abirahadest piisab täiesti.

Kuigi pension ei ole viimasel aastal tõusnud, arvas üle poole vastanutest, et nende majanduslik olukord on viimasel ajal jäänud varasemaga võrreldes samaks. Vaid kuus inimest (5%) arvas, et nende olukord on paranenud. Need olid reeglina nooremad pensionärid ja võib oletada, et enne pensionile jäämist olid nad töötanud. 38 inimest (31%), enamikus eakamad, arvas, et nende majanduslik olukord on viimase aastaga halvenenud. Siin võib põhjuseks tuua eelkõige tervise halvenemise ja suurenenud vajadus rohtude ning abivahendite järele. Ka ei jaksa vanemad eakad enam teha füüsilist jõudu nõudvaid töid, mille peale kulub nüüd varasemaga võrreldes rohkem raha.

Ühistegevus ja suhtlemine

Peale laste on tähtsal kohal ka sugulased ja head sõbrad. Meeldiv on tõdeda, et enamusel eakatest on keegi, kes teda vaatamas käib või kelle juurde ta ise saab vestlema minna. Siiski vastas kümme inimest 123-st (8%), et neil pole mitte kedagi. Et pääseda üksindustundest ja stressist, mis üksi elades kerge tulema, on tähtis, et ka eakad pääseksid kodust välja. Ankeedi kaudu sooviti teada saada, kui palju küsitletutest on jäänud koduseks ja kui palju käib väljas. Üle 16% eakatest, enamuses üle 75 aastased naised, ja vaid üks meesterahvas ei käi praktiliselt kodust välja. Paljud käivad külas sõpradel ja naabritel, nooremad pensionärid ka lastel. Ligikaudu kolmandik külastab valla kultuuriüritusi ja sooviks neist enamgi osa võtta, kui vaid oleks transport, mis neid üritusele toimetaks. Võsu alevikus tegutseb edukalt kaks eakate seltsi, mille tööst võtab osa 22 pensionäri.

Eakad tänapäeva sotsiaalpoliitikast

Viimaste aastatega on elu meie ümber väga palju muutunud. Eakatel, kes suurema aja oma tööeas on pidanud elama plaanimajanduse tingimustes, on raske oma väärtushinnanguid muuta ja uue olukorraga kohanedada. Sotsialismi perioodil olid paljud teenused tasuta või suhteliselt odavad. Küsimus oli pigem teenuse kvaliteedis. Eriti on inimesed harjunud tasuta arstiabi ja odavate rohtudega, kuid ka madalate eluaseme- ja sõidukuludega.

Küsimusele, kas vanurid oleksid nõus mõne sotsiaalhooldusteenuse eest maksma, vastas 86 vanurit (70%) eitavalt, mis näitab, et inimesed on harjunud kõike tasuta saama. Vaid 12 vanurit (ligemalt 10%) oleks nõus maksma ligikaudu 100 -150 krooni kuus. Et eakatele vastamist lihtsustada, esitati neile mõned viimasel ajal kõlapinda leidnud väited, millega nad siis kas nõustusid või ei nõustunud.

- *Eriti raskes olukorras on üksi elavad vanurid.*
81 vastajat oli väitega nõus (60%).
- *Traditsioonid on muutunud, perehooldus ei toimi enam, tööealistel lastel ei ole koduvallas tööd ja kaugel on majanduslikult võimatu vanemaid hooldada.*
79 vastajat oli väitega nõus (64%).
- *Madalad palgad, töötus ja sotsiaalsetest garantiidest ilmajäämine või inflatsioonist ja piirangutest tingitud sotsiaaltoetuste vähenemine põhjustavad vaesust.*
77 vastajat oli väitega nõus (62%).
- *Vanuritele ja teistele abivajajatele on vajalik põhjalik informatsioon sotsiaalteenuste kohta.*
75 vastajat oli väitega nõus (61%).
- *Inimeste hulk, kes vajavad toimetulekuks teiste abi, ei vähene.*
67 vastajat oli väitega nõus (54%).
- *Vajalik on vallaarsti ja sotsiaaltöötaja koostöö, kuna vallas on mitu krooniliste haiguste põdejat.*
64 vastajat oli väitega nõus (52%).
- *Kui abivajaja hooldajaks on oma pere liige, siis tuleks tema tööd tasustada.*
55 vastajat oli väitega nõus (45%).

- *Kui abivajajal on lapsed, hooldajad või pärijad, siis peaksid nemad tasuma kas või osaliselt valla poolt osutatud hooldusteenuste eest.*
17 vastajat oli väitega nõus (14%).

Kokkuvõtteks

Ankeetküsitluse tulemused näitasid, et kuigi on mõningaid aspekte, mis tänasel päeval raskendavad üksikeakate toimetulekut, ei saa siiski väita, et toimetulek on halvenenud üksnes kahe valla ühinemise tagajärjel. Paljud probleemid on vanad, kaasa võetud valdade lahusoleku ajast. Vihula vallas on üheks selliseks küsimuseks transpordipuudus.

Vähestel eakatel on oma auto või võimalus transporti kasutada. Maal on seetõttu tähtsaimaks transpordiliigiks buss. Parem transpordikorraldus aitaks lahendada mitmeid probleeme. Paljud eakad, eriti nooremaealised käiksid ise hea meelega bussiga linnas, poes, arsti juures või apteegis ja ei vajaks selleks kellegi abi. See oleks neile ka vahelduseks ja suhtlemisvajaduse rahuldamiseks. Paremini saaks kasutada ka naabriabi. Kui naaber saab bussiga apteeki või poodi sõita, toob ta ka kehvema liikumisvõimega inimesele ravimid ja muu vajaliku linnast või valla keskusest ära. Bussiringid saab tööle panna, rääkides läbi eraettevõtjatega, kes võivad turismipiirkonnas ka turiste sõidutada. Sellele oleks kasulik mõelda ja koostöös bussipargi või eraettevõtjatega bussiringid sobival ajal tööle panna.

Püstitatud hüpoteeside hulka kuulus väide Vihula valda päevakeskuse loomise vajadusest. Hüpoteesi kontrollimine näitas, et päevakeskuse külastajaid oleks üksikeakatest ligikaudu 1/3. Teadmata on valla teiste eakate soovid. Eestis tervikuna on päevakeskused muutunud viimasel ajal väga populaarseks. Neis saavad vanemad inimesed omavahel suhelda, osa võtta mitmesugustest huviringidest ja klubiüritustest. Mõnes päevakeskuses on eakatel võimalik saada ka odavamat lõunat, mõõduka tasu eest juuksuri või kingsepateenust. Mitmes päevakeskuses on energilisemad eakad ise asunud abistama oma eakaaslast, kes endaga enam nii hästi toime ei tule. Vihula vallas oleks otstarbekas organiseerida päevakeskus mitte ainult eakatele mõeldes, vaid pigem perekeskusena, kus oleks võimalik aega veeta ka kohalikel lastel ja noorematel kogukonna liikmel.

Ankeetidest selgus, et valla esmane ülesanne on avahoolduse parandamine. Suuremat tähelepanu vajavad need üksikeakad, kellel ei ole lapsi. Neid on palju - iga neljas küsitletu. Ka on vallas vanureid, kelle lapsed ei saa või ei taha oma vanemaid aidata. Ankeetküsitluse põhjal on sotsiaalteenuste eest maksimisega nõus ainult 12 eakat 123st. (10%).

Küsitlusest selgus, et on eakaid, kellel ei ole tahtmist enda sees või ümber midagi muuta. Loomulikult pole võimalik sundida inimest ennast arendama, ent on võimalik esitada inimesele nõue, et ta õpiks nägema seoseid oma olukorra ja varjatud mõtete vahel iseendast ning oma suutlikkusest. Eelkõige aga peaks inimesi julgustama mõtlema, ise väljapääse ning lahendusi leidma. Suurem osa üksi elavatest eakatest on kõbusad ja võiks hea tahtmise ja mõningase julgustamise toel oma elu kvaliteeti tunduvalt parandada.

78% küsitletute üldarvust on küllaldane, et teha üldistusi Vihula valla eakate toimetuleku kohta. Tahaks loota, et haldusreformi keerises ei unustata valla eakaid ära ka teistes Eesti valdades.

Välismaa

SOTSIAALTÖÖTAJA PRAKTIKA LAPIMAAL

Helen Nairismägi

Tallinna Pedagoogikaülikooli

sotsiaaltöö üliõpilane

Tänu Tallinna Pedagoogikaülikooli ja Lapi Ülikooli koostöölepingule ning headele sõprussuhetele oli mul võimalus sooritada praktika Soomes Rovaniemi linnas. See ülikoolilinn asub Põhja-Soomes, vaid 8 km põhjapolaarjoonest. Sõjaajal linn hävis, kuid sõjajärgsetel aastatel ehitati taas üles. Linnapildistki on näha, et on palju uusi maju, kuid puuduvad vanad majad. See-eest leiab siit mitu kuulsa soome arhitekti Alvari Aalto (Alvar Aalto) ehitist: Lappia-maja, linna raamatukogu, linnavalitsuse hoone jt.

Jõuluvana kodukoht

Linnast ca 8 km kaugusel asub jõuluvana koduküla ja postkontor, kuhu lapsed kogu maailmast saadavad aasta jooksul üle 700 000 kirja jõulusoovidega. Niisiis oli selles imelises kohas minu teine praktikakoht – Rovala Keskus. Keskuse ülesanded on järgmised: koolitus ja vabaharidustöö; töö eakatega; laste- ja noorsootöö; keskuse tööd toetavad teised tegevused. Rovala Keskusesse kuuluvad: Palosalme metsatöömeeste-kodu; Rovala õppeasutus; Rovaniemi rahvaülikool; Jokkakallio teenustemaja; sotsiaalmajad eakatele; *Jokkatupa*; Rovala noorteühing; Noorte tugimaja; Lapi noorte kainestus- ja võõrutuskliinik Romppu.

Kodu igähele

Tegevusidee kohaselt Palosalme metsatöömeeste-kodu edendab ja toetab eakate, pensionil olevate, enamjaolt metsatöömeeste füüsilist, psüühilist ja sotsiaalset heaolu, pakkudes turvalisi ühetoalisi sotsiaalkortereid looduskeskkonnas. Kodu asub järve ääres metsas, Rovaniemist 42 km kaugusel. Selles metsatöömeeste-kodus elavate meeste keskmine vanus on 67 aastat. Igapäevane teenindus sisaldab söögi-, elamis-, tegevus- ja koduraviteenuseid. Mind viis kohale metsatöömeeste-kodu mikrobuss, mis hommikul linna toodud kuut elanikku-klienti oma toimetustelt (üüri maksmine, haiglas ja polikliinikus ning poes käimine) tagasi Palosalmissse sõidutas. Elatakse kahes majas ning söömas käiakse köögimajas, kus paiknevad ka personali ja juhatuse ruumid. Üheks põhimõtteks elanike liikumisvõime säilitamisel on, et kõik peavad ise köögimajas söömas käima – erand tehakse vaid haiguse korral.

Tegevust ja liikumist pakub nahatöö ring. Õhtuti mängitakse kaarte, pannakse kokku puzzle-pilte ja igähel on veel ka omad liikumise moodused – kes käib metsakõndi tegemas, kes järvel kalu püüdnud jne. Ühe vanima elaniku, 82-aastase härra igapäevaseks tööks oli puude raiumine, mida ta kellelgi teisel teha ei lasknud.

Teenustemaja

Jokkakallio teenustemaja toetab ja edendab eakate, invaliidide ja teiste pensionäride heaolu, arendades nende füüsilist, psüühilist ja sotsiaalset tegevusvõimet. On võimalik asuda elama sotsiaalkorterisse või kasutada rühmakodu- ja muid sotsiaalteenuseid.

Jokkakallio teenustemaja valmis 1992. aasta detsembris. Kortereid on seal kokku 36 (30 ühetoalist 40-m² ja 6 kahetoalist 50-m² sotsiaalkortereid ning 10 kohta rühmakodus). Rühmakodu Muistola on mõeldud dementsetele eakatele, keda hooldatakse ööpäevaringselt. Pakutakse omahooldajat ja koostatakse hooldus- ning teenusteplaani. Elanikud osalevad teenustemaja

tegevuses nagu pidudel, matkadel, ostureisidel, korraldatakse ka õhtuid omastega. Elanike ruumid on sisustatud isikliku mööbli, tekstiili ja endale armsate esemetega.

Sotsiaalkorterid on varustatud turvatelefoniga, millega saab igal ajal abi kutsuda. Koduabi sotsiaalkorterite elanikele osutab Rovaniemi Koduteenuste keskus ja koduravi teenuseid Rovaniemi tervisekeskus. Osa teenustemaja ruumidest on välja üüritud füsioteraapia-, pediküüri ja juuksurikabinettidele. Füsioteraapia tarvis on olemas ka basseini ja jõusaal.

Virgutustegevus

Teenustemaja korraldab ka meelelahutusüritusi: jututuba, kaminahetki, tähtpäevade pidulikke tähistamisi, kontserte jmt. Seal asub ka puutöökoda, mille eestvedajaks on vabatahtlik, kes sel alal on varem töötanud.

Käisin ka Memme kambris, mille tegevus toimub esmaspäeviti ja millest võtavad osa linna eakad vabatahtlikud, kuid ka teenustemaja elanikud. Juuakse kohvi, kuulatakse muusikat, lauldakse, vesteldakse. Sel korral käis esinemas Clavis-kvartett, mille esituses sai kuulata jõulu- ja isamaalisi laule. Kõik, kes oskasid ja tahtsid, võisid kaasa laulda. Väga armas ja tore oli jõulupeo ettevalmistamine, kuuse ehtimine ja peoruumi kaunistamine. Soome iseseisvuspäeva puhul toimus pidulik kontsert-koosviibimine, kus lisaks Jokkakallio teenustemaja ja Muistola elanikele ning vabatahtlikele osalesid ka nende omaksed ja perekonnad.

Oma praktika eelviimase päeva kaminahetkel tutvustasin teenustemaja elanikele Eestimaad ning vestlesin nendega Eesti igapäevase elu teemadel.

Jokkatupa

Jokkatupa on mõeldud psüühiliste häiretega inimestele, kes omandavad ja arendavad seal argipäevaseid praktilisi oskusi või lihtsalt veedavad aega teiste seltsis. Seal on võimalik õppida kodu korrashoidu, toiduvalmistamist, arendada käsitööoskusi – puutöö, õmblemine jne. Tegutsevad liikumis-, muusika- ja vestlusrühm. Rovala õppeasutuses käiakse arvutitunnis. Koos on reisinud, käidud teatris, kuulatud loenguid jne. Tegevuse põhimõtteks on klientide ja töötajate, keda on kolm, omavaheline suhtlemine, eesmärkide püstitamine ja otsuste tegemine.

Kõik ei seisa ainult raha taga

Rovaniemist saadud kogemused ja teadmised on mulle andnud väga palju mõtlemisainet – mida annaks kodus teha, mida muuta, mida arendada. Meil räägitakse alailma sellest, et ei saa midagi parandada, sest pole raha. Kas tõesti kõik seisab ainult raha taga? Varem ma veel uskusin seda, kuid enam mind selle õngega ei püüa.

Tohutu vahe on töö- ja teeninduse kvaliteedil meil ja Soomes. Kas kvaliteet on siis nii kallis? Hinnaline on ta küll, kuid mitte majanduslikus mõttes. Ka väikese palga juures tehakse Soomes tööd (näiteks eakatega) inimesena, mitte ametnikuna, kes vaatab vaid, et nõutav saaks tehtud, abivajajale inimlikku tähelepanu pööramata. Ometi peaksid hooldatava eaka inimlikud vajadused olema esikohal. Miks üle lahe need asjad toimivad, meil aga mitte?

Sündmus

VANANEMINE - VÕIMALUSED JA VÄLJAKUTSED

Taimi Tulva

Tallinna Pedagoogikaülikooli
sotsiaaltöö professor

Soomes korraldati k. a. 26.-27. jaanuarini gerontoloogia päevad, kuhu kutsuti kokku gerontoloogid ja geriaartreid, õppejõude, sotsiaal- ja tervishoiutöötajaid ning üliõpilasi. Geriaatria päevad korraldati Soome gerontoloogide ja geriaatrite ühenduste ning Turu Ülikooli arstiteaduskonna eestvõttel. Põhiesinejaks oli kutsutud prof Alan Walker Inglismaalt, kes kõneles Euroopa rahvastiku vananemisest ning sellega seotud uute teenuste vajadusest. Professor Walker viibis 1998. aastal ka Tallinnas, pidades ettekande Eesti esimesel vananemist käsitleval konverentsil "Ühiskond igale eale". Selliseid päevi peetakse Soomes iga kolme aasta tagant. Kuna olen viibinud Soomes gerontoloogiaalastel koolitustel ning osalenud sellel teemal korraldatud konverentsidel, siis kutsuti mind taas. Esinesin teemal "Eesti eakate toimetulek ja teenuste vajadus", toetudes oma ettekandes Avatud Eesti Fondi ning Gerontoloogia ja Geriaatria Assotsiatsiooni ühisprojekti raames läbi viidud uurimusele, esmajoonel sotsiaaltöötajate küsitlusandmetele. Tutvustasin ka Tallinna Vanurite Eneseabi- ja Nõustamiskeskuse tegevust.

Vananemine kui loomulik osa elust

Vanadust ja vananemist ei saa määratleda pelgalt kronoloogiliste ja bioloogiliste muutuste ning toimetuleku kaudu. Seda tuleb näha osana elust, mis pakub igale inimesele ning kogu ühiskonnale uusi väljakutseid. Ühiskond, mis väärtustab eakaid, ühtlasi ka toetab vananevaid ühiskonnaliikmeid, pakkudes nendele täiendavaid võimalusi eluga iseseisvalt toimetulekuks. Käsiteldava teema kontekstis on tähenduslik seegi, et arengupsühholoogiat on hakatud ümber nimetama elukaare (*life-span, Lebensspanne*) või elukulu (*life course, Lebenslauf*) psühholoogiaks.

Nelja põhiettekande kõrval oli võimalik tutvuda 117 ettekandega, mis peeti 15-s töörühmas. Keskenduti järgmistele teemadele: teenused eakatele ja nende vajadus; eakate toimetulekut käsitlevad pikiuurimused; toimetuleku probleemid kodus ja hooldekodus; biogerontoloogia ja gerotehnoloogia küsimused; aktiivse vananemise toetamine jt.

Mitmes ettekandes käsitleti elukaare muutuvaid piirjooni, seda ühenduses Soome pikaealiste (90+) uurimisega. Neogerontoloogiasse kuuluvad järgmised mõisted: õnnestunud (*successful*) ja tavaline (*usual*) vananemine. Õnnestunud vananemine tähendab enesega iseseisvat toimetulekut, aktiivset sotsiaalset ja loovat tegutsemist kõrge eani. Pikaealiste hooldustöös toonitati multiprofessionaalse koostöö ja toimetulekuvõime adekvaatse hindamise vajalikkust. Naisi peetakse Soomes paremini toimetulevaks (*survival factor*). Elavalt vesteldi selle üle, kas eluea pikenedamine ei kutsu esile probleeme hooldustöös seoses kasvava hoolduskoormusega. Mõistagi on gerontoloogide ja geriaatrite ülesandeks sellise olukorra minimeerimine.

Toetatakse eakate iseseisvat toimetulekut

Senioride ehk kolmanda ea ülikoolide esindajad jagasid oma kogemusi elukestvast õppimisest. Soomes alustati senioride koolitamist ülikoolides 1985. aastal, praegu tehakse seda üheksas ülikoolis, kus käib oma teadmisi täiendamas kokku 8000 seniiori. Kõlama jäi eakate aktiivse vananemise toetamisel nõue päevakeskuste tegevuse mitmekesistamiseks. Põhimõtteks seati moto "Aastatele elu ja elule aastaid". Eakate elukvaliteedi tõstmiseks on leitud vabatahtlike abistajate toel hulgaliselt huvitavaid võimalusi. Kuigi Soome eakad on koduteenustega põhiliselt

rahul, jääb neil puudu psühhosotsiaalsete vajaduste rahuldamisest (üksinduse leevendamine, hingeabi pakkumine jne).

Iseseisvat toimetulekut kodus soodustab tervislik ning turvaline lähiümbrus. Paljudes ettekannetes pöörati tähelepanu keskkonnale ja selle kahjulike mõjude elimineerimisele. Väideti, et eaka koduümbrust tuleb muuta eakale sobivamaks, vältides müra ja reostust, kuna vanemal inimesel on kõige parem elada harjumuspärasel ja tuttavas keskkonnas. Mitmetest aruteludest jäi kostma mure vananevate töötajate (45+) toimetuleku suhtes kiiresti muutuvates oludes. Kurdeti täiskasvanute koolituse ja ümberõppe nappide võimaluste üle, esitati visioone selle kättesaadavuse parandamiseks ning koolituste efektiivsuse tõstmiseks.

Gerontoloogiapäevad andsid hulgaliselt mõtteid gerontoloogilise sotsiaaltöö edendamiseks Eestis. Vajalik on gerontoloogia- ja geriaatriaalaste koolitusprogrammide täiustamine ning täpsustamine, uuringute korraldamine ning nende põhjal muutuste tegemine eakate hoolekandes. Väga kasulik oli tutvuda Soome uurijate teadustöödega ning kavandada uusi koostööprojekte.

Mõttevara

Maurice Maeterlinck on öelnud:

“Siin maailmas pole midagi teist, mis igatseks ilu enam kui hing... Võib tõemeeli väita, et ilu on meie hinge peamine toit. Ta otsib seda kõikjal... Ei ole ilu, mis jääks talle märkamata... Kindlasti on hingede vahel valitsevad suhted ilul rajanevad suhted. Ilu on meie hingede ainuke keel. Ükski muu olend ei mõista seda... Väga vähe on vaja selleks, et lisada hingele ilu uinunud ingli äratamiseks. Vahest polegi teda vaja äratada, oleks küllalt tema ärkvel hoidmisest... On inimesi, kes kaevlevad naiste üle, seejuures mõtlemata, et piisab ainsast sõnast ilu olemasolu mürgitamiseks nende hinges... Ilu ei sure, ilma et ta poleks kedagi õilistanud. Ei ole niisugust ilu, mis end kaotaks. Ta võib tee ääres nädalaid ja isegi aastaid olla ja ei haihtu sarnaselt teemandiga mitte kuhugi. Lõpuks võib keegi mööduja tema sära märgata, teda üles tõsta ja õnnelikuna koos temaga ära minna... Ilust ei tule teha ainukest pidu elus, vaid päevast päeva kestvat...”

Milleks hoida eneses ilusat ja lennukat sõna, uskudes, et teised seda ei mõista? Milleks takistada kõrgemate hüvede tekkimist, oletades, et ümbruskond neid ei vaja? Milleks püüda hinge ootamatut lennukust kõrguste suunas maha suruda, viibides inimeste keskel orus? Kas sügav tunne kaotab pimeduses oma jõu? Kas pimedal pole peale silmade muud võimalust teda armastava inimese äratundmiseks nende hulgas, kes teda ei armasta?...”

Me muutume inetuks, kui me eemaldume meis peituvast jumalikkusest ja muutume ilusaks, kui me selle avastame. Me ei leia jumalikkust teistes, enne kui me pole seda iseenestest leidnud...”

On olemas ka surnud hüvesid, millised koosnevad minevikust, aga tõeline armastus muudab mineviku mittevajalikuks ja loob tema läheduses hüvedest uue tuleviku ilma ebaõnne ja pisarateta...”

Meie tõeline saatus sõltub meie elukäsitlusest, mis püüab tasakaalustada Taeva poolt esitatud küsimusi meie hinge poolt antud vastustega.”

Koostanud **Jüri Raudsepp**

Maurice Maeterlinck (29.08.1862 – 06.05.1949), Belgia kirjanik, kes elas peamiselt Prantsusmaal. On avaldanud luuletusi ja näidendeid. Oli uusromantilise voolu tunnustatumaid esindajaid, kes tahtis inimest näha ja käsitleda väljaspool argipäeva hallust tema hinge ja tunde maailmas. Seepärast on kirjanikku nimetatud ka elufilosoofiks, kes püüab jagada õpetust elamiseks. Üheks niisuguseks raamatuks on eesti keeles korduvalt välja antud "Tarkus ja saatatus" A. Aspeli tõlkes. Kirjanikule omistati 1911. aastal Nobeli kirjanduspreemia.

Esitatud mõttekillud on võetud saksa keelde tõlgitud katkendite ja esseede kogumikust "Von der Inneren Schönheit" ("Sisemisest ilust").